

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

f z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XVIII. évfolyam 203. szám
2014. január

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap harmadik csütörtökén 17 órakor mindenkit szeretettel vár a Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál termébe, bejárat a Budapest V., Városház utca 7. szám felől

Szent Khoszrov imája s megemlékezések

Örmény kőkereszt
részlete

Az örmény liturgiában az utolsó vacsorai szavakat követően, a megemlékezések között olvashatjuk: **Szent Khoszrov imája** (ünnepi liturgiában)*

A szentről a nevéen kívül semmit sem tudunk (mint sok más örmény szentről sem!), de ha már részese lett az örmény liturgia megalkotóinak, hadd idézzük az évi liturgikus gondolatként imáját!

Diakónus: **Hálaadást és dicsőítést ajánlunk fel Néked, Urunk Istenünk e szent és halhatatlan áldozatért, amely ezen szent oltáron van, azért, hogy azt nekünk életünk megszentelésére ajándékoztad.**

Méltó az újesztendő küszöbén is hálát adni minden addigi Isten-től kapott ajándékért, s bizalommal tekinteni a jövőbe.

Dr. Sasvári László

*Szent Liturgia örmény szertartás szerint – Bp. 2006., 40-42. o.

Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu

Várady Mária

Szent karácsony ünnepén

*Angyalok ajkán zeng az ének, / Hogy földre szállott az élet.
Pásztorok jönnek Betlehembe, / Imádni Téged, Kisdedet.
Légy üdvözölve szent karácsony, / Mely földre hoztad az eget!
Ím elmúlik a bűn homálya, / Mert Te az üdvöt hirdeted!*

– szól az egyházi ének, melynek soraival dr. Issekutz Sarolta elnök asszony köszöntötte a Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál konferenciatermét zsúfolásig megtöltő közönséget. A Fővárosi Örmény Klubban már 18. alkalommal ünnepelt együtt a magyar-örmények közössége, mely – a résztvevők örömteli észrevételét idézve – „nagykorúvá vált”.

Fiatalkorunk, a bravúros technikájáról méltán elismert Vörösváry Márton

H. Wieniawski caprice-át – No. 8 op.10 – majd a D-dúr polonézt játszotta ügyesen. Ezúttal nem az angyalok jelentek meg, hanem vidám krampuszok derítették jobb kedvre szívünket.

Dr. Szabó András előadó-művész igencsak távoli múltból hozott nekünk ajándékot. Talán letelepedő őseink a XVII. században figyelhették volna ámulattal azt a csodálatos derűs, érzéletes nyelvezetet, szellemes magabiztosságot, mellyel szólt a *Szent karácsony napján* vers szerzője,

az akkor 14 éves! versfaragó diák – *Lizkán*. Ha minden jókívánása beteljesedik rajtunk, bőséges esztendőnek nézünk elébe!

A hagyományhoz híven *Elnöki beszámoló* következett a 2013-as esztendőről. Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesü-

Vörösváry Márton

Dr. Szabó András

let ebben az évben is – lehetőségein túl – vállalta az örmény identitás minden megnyilvánulásának gazdagítását. Őseink tisztelete, kulturális hagyatékunk rendszerezése és megismertetése a széles magyar társadalommal, mind-mind sürgető feladat. Az EÖGYKE maradandót hoz létre emléktábla állításával, könyvek kiadásá-

val, és a mindenki számára elérhető Füzetekkel. Hitéletünk nagy eseménye volt Bejrutból Avedik Hovhanniszjan örmény atya látogatása és öt gyermek megkeresztelése, bérmálása. Ezenkívül számunkra, a Kárpát-medencében élő örmények, magyar-örmények számára mérföldkönek számít a *Távol az Ararától* kiállítás és a hozzá kapcsolódó konferencia megrendezése.

Dr. Szabó András előadásában *Babits Mihály Csillag után* című verse választotta el a tények hosszú sorát a szintén tényeket felsorakoztató laudációktól. Mert mint minden karácsonyi ünnepen, idén is egyesületünk Szongott Kris-

tóf-díjjal jutalmazta az örménységért legtöbbet fáradozó kiváló személyeket. Idén dr. Kovács Bálint történész, armenológus és dr. Pál Emese művészettörténész vehette át elismerésünk jelét, az oklevelet (34. oldal) és a Szongott Kristóf érmet. Ezúton is szívból

gratulálunk kinttettjeinknek! Milyen makacs elszántság hajtja e két fiatalel, hogy ami volt, az nyomtalanul el ne tűnjön; az igazság, történelmünk ne lehessen át-színezhető. Megbízhatóságuk, tudományos fokozataik mind garancia arra, hogy munkásságuk ezután további kutatások forrása lehet, műveik hivatkozási alapot jelentenek, mely a nemzetközi örmény identitást kutatók széles csoportjával kapcsolatban áll. Úgy közvetít, hogy közben Örményország tudós társadalma elismeri kompetenciájukat a múlt, jelen és jövő kérdéseinek megválaszolásában.

Jólesett lelkünknek az a választékos szerény megnyilvánulás, amellyel a többdiplomás, több nyelvet beszélő fiatal, nemzetközi szinten számon-tartott tudós megköszönte kinttetését. Bár örmények között nehéz elismerést elérni, méltatásuk hallatán kivívták mindannyiunk nagyrabecsülését.

Szólunk kell Vörösváry Márton második megszólalásáról. P. I. Csajkovszkij D-dúr hegedűverseny I. tételének – op. 35 – bravúros, andalító hangjait bámulatra méltó biztossággal szólaltatta meg. A Petrás Mária kiváló előadótól is ismert zenemű hibátlan technikával, érzékeny ívekben csendült fel hegedűjén, – mint az nagy versenyeken hallható. Az élő zene varázsa megejtette a közönséget és hatalmas tapssal jutalmazta az előadó virtuóz játékát, aki „itt cseperedett fel a szemünk előtt”.

Petrás Mária Primiissima díjas csángó énekes keramikumművész megjelenését nagy várakozás előzte meg. Sok-sok éve EÖGYKE szimpatizáns, kiállításait gyak-

dr. Kovács Bálint és dr. Pál Emese

ran látogattuk, domborműveit szeretjük. Az anyaságot Mária Istenanyaságából úgy vezeti le, ahogyan a sokgyerekes csángó családok megélik a születés szakrális pillanatát. Az Ő munkáin az Istenszülő nem magányos nő, ahogyan a Bibliában is: mellette áll Szent Anna, Erzsébet, és mindazon rokon nők, akik az anyaság örömeiben és fájdalmában egyaránt osztoznak.

Gyönyörű archaikus imádságokat keltett életre, zengő moldvai magyar nyelven. Régóta várt angyalok szálltak közénk... (*Adj három angyalt...* kezdetű); a kereszt is a mi örmény hacskárunkhoz hasonlóan rügyezve, virágozva jelenik meg, „beléjek ill Szűz Mária”....

A mi Petrás Máriánk kitaró munkáját, sokoldalúságát a magyar közélet és közönség *Primiissima* elismerésben részesítette, mi pedig vastappsal gratuláltunk!

Végezetül dr. Issekutz Sarolta elnök-asszony megköszönte munkatársainak fáradozását, minden megjelent értékes karácsonyi ajándékot kapott és pezsgővel koccintottunk egymást köszöntve és boldog újévet kívánva!

Az estet Szergio „terülj-terülj asztalkám” finom falatjai zárták mindannyiunk baráti beszélgetései középette.

A karácsonyi ünnepek rég nem látott arcokat hozott vissza, akik gondjaikat, talán betegségüket félretéve újra együtt voltak velünk, hogy erőt meríthessünk a magyar-örmény közösség kiapadhatatlan forrásából!

Laudáció

Dr. Kovács Bálint

1981. július 29-én Zircen született, 32 éves fiatalember. Egy dunántúli kis faluban, Kiscsősön nőtt fel, édesapját korán elvesztette, azóta édesanyja egyedül él, „akinek igazán sok türelme és szeretete kellett ahhoz, hogy szívből tudja elengedni a hosszú külföldi utakra fiát”, vallja önéletrajzában.

Húga a pedagógiai és az államigazgatási főiskolát végezte el, jelenleg kormánytisztviselő.

Még csak 32 éves, aki az eddigi életét azzal töltötte, hogy sokat és sokfélét tanuljon, kutasson, magas

szívnál magasra tegyen szert, azt be is bizonyítsa, járja a tudományos világ helyszíneit, tudása révén sokoldalú kapcsolatokat teremt, jól kamatoztatja úgy tudását, mint kapcsolatait. Ő az az ember, aki „még nem tudja magáról, hogy örmény gyökerű”, de az élete és munkássága már végérvényesen összeforrt az örmény történelemmel és kultúrával, a Kárpát-medencei örmény diaszpórával, ezen belül főleg az erdélyi erzsébetvárosi örmény katolikus egyházzal, s talán szerénység nélkül állíthatjuk, hogy a budapesti magyarörmény közösséggel is.

Tanulmányai

1999-ben Veszprémben érettségizett a Padányi Biró Márton Római Katolikus Gimnáziumban. Mivel a Pázmány Péter tanulmányi versenyen első helyezést ért el, felvételi nélkül felvették a Pázmány

Szongoth Gábor, dr. Kovács Bálint és dr. Issekutz Sarolta (Az oklevél a 34. oldalon látható)

Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar Történelem szakára nappali tagozatos hallgatóként, ahol 2005-ben diplomázik.

Ezzel párhuzamosan végzi a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen a Hittudományi Kar Hittanár Szak levelező tagozatát, amelyen ugyancsak 2005-ben szerez diplomát.

2005-2008-ig a Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészettudományi Karon Doktori tanulmányokat folytat, állami ösztöndíjas hallgatói státuszban.

2006-tól a Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar Jogász szakát végzi levelező tagozaton, egyéni tanulmányi rend szerint, ahol abszolvált, az államvizsga folyamatban van.

2010-ben a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán Történettudomány területén PhD fokozatot szerez, summa cum laude minősítéssel. Doktori értekezését az erdélyi örmények 17-18. századi egyháztörténetéről és művelődési életéről, ezen belül az eddig ismeretlen erzsébetvárosi örmény katolikus egyház könyvtáráról, levéltáráról írja.

Amint teheti, rögtön munkába áll. 2005 szeptembertől 2006 augusztusig a Veszprémi Érseki Könyvtárban könyvtáros, majd 2008. szeptember 1-től folyamatosan a Lipcsei Egyetem – Kelet-Közép-Európa Centrum (GWZO – Geisteswissenschaftliches Zentrum Geschichte und Kultur Ostmitteleuropas an der Universität

Leipzig) projektkoordinátora, tudományos munkatársa.

A tanulás és a munka mellett is állandóan továbbképezi magát, kutat, nemzetközi rész képzéseken vesz részt, ezekre ösztöndíjakat szerez. Alaposság és mély alázat jellemzi kutatómunkáját, egész lényét.

2002. március – április között a Babeş-Bolyai Egyetemen, Kolozsváron CEEPUS ösztöndíjjal tanul, 2003. október – 2004. február között ERASMUS ösztöndíjjal a Johannes-Gutenberg-Universität-en, Mainzban tanul a történelem szakon, majd 2004. március és június között Rómában Államközi Ösztöndíjjal kutatómunkát végez a Vatikáni Levéltárban, a Vatikáni Könyvtárban, a Propaganda Fide Kongregáció Történeti Levéltárában és a Jezsuiták Római Levéltárában.

2006. március-április között CEEPUS ösztöndíjjal levéltári kutatómunkát végez Kolozsváron, Szamosújváron, majd 2007 februárban Varsóban Klebelsberg ösztöndíjjal kutat a Varsói Állami Könyvtárban, valamint a galíciai örmények varsói hagyatékában.

2007. március-augusztus között doktori tanulmányokat folytat KAAD ösztöndíjas hallgatóként (Katholischer Akademischer Ausländer Dienst) a Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg, Institut für Orientalistik-ben (Christlicher Orient und Armenologie).

2008. február-augusztus között Jerevánban az Örmény Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének vendégkutatója.

2012. április-május között az ENSZ Jereváni Szervezeténél jogász szakos szakmai gyakorlaton vesz részt (Internship).

2011-től egyetemi oktatói tevékenységet folytat a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán, mint

megbízott előadó a Történelem BA, Történelem MA, valamint Vallástörténet MA szakokon, 2012. április – május között pedig a Jereváni Állami Egyetem megbízott előadója volt az UNESCO Művészettörténeti Tanszéken.

Számptalan konferenciát szervezett

2005. április 22.-én a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán az *Örmény diaszpóra a Kárpát-medencében* tudományos konferencia szervezője Dr. Őze Sándorral, majd megrendezik ugyanitt a II. tudományos konferenciát is 2006. április 25-én.

2007. szeptember 26-27. között ugyanitt az *Örmény diaszpóra Közép-Európában* nemzetközi tudományos konferenciát szervezik meg.

2011. november 24-25. között a GWZO Leipzig „Armenier in Wirtschaft, Kultur und Politik des östlichen Europa (1000-1900) – Jahrestagung des GWZO” c. konferencia tudományos titkára.

2013. április 4-5. között Budapesten az Országos Széchényi Könyvtár – GWZO Leipzig szervezésében „A kulturális transzfer lehetőségei. Örmények Közép- és Kelet Európában” c. nemzetközi tudományos konferencia tudományos titkára, végül 2013. április 5.-szeptember 15. között a Budapest Történeti Múzeum – Országos Széchényi Könyvtár – GWZO Leipzig közös szervezésében a „Távol az Araráttól – Örmény kultúra a Kárpát-medencében” c. nemzetközi kiállítás kurátora.

Több tudományos szervezet tagja. Dr. Kovács Bálint 2013-ban a *Fiatal Kutatók Díját* kapja meg a Jeruzsálemi Örmény Patriárkátus Gulbenkian Könyvtárától.

Több nyelvet elsajátított már a magyaron kívül: német, angol, örmény (keleti) és latin

nyelvet, doktori disszertációját német nyelven védte meg.

Számtalan konferencián tartott előadást kedves témáiban és számtalan szakmai publikációja jelent meg, melyek közül csupán néhányat említünk: pl. társszerzőként az Armenuhi Drost-Abgarjan – **Bálint Kovács** – Tibor Martí: Catalogue of the Armenian Library in Elisabethopolis. Leipzig – Eger, 2011. (Armenian Cultural Heritage in the Carpathian Basin. Vol. 1.), amely az erzsébetvárosi örmény katolikus egyház könyvtárának a katalógusa, valamint

Rita Bernád – **Bálint Kovács**: The Armenian Catholic Collective Archive in Armenopolis. Repertory. Budapest–Gyulafehérvár–Leipzig, 2011, mely a Szamosújvár székhelyű örmény katolikus egyházközségek gyűjtőlevéltári anyagának repertórium.

Szerkesztői tevékenységét dicséri többek között a Pál Emese kurátortársával együtt rendezett kiállítás magas színvonalú katalógusa *Távol az Ararától – örmény kultúra a Kárpát-medencében* létrehozása angol és magyar nyelven, amely minden erdélyi örmény gyökerű család számára a gyökerek ápolásának szükségességét hirdeti.

Számtalan tanulmánya jelent meg periodikákban, tanulmánykötetekben magyar, német, angol, örmény, román nyelven.

Laudáció

Pál Emese

1986. május 22-én született Gyergyószentmiklóson. Felmenői között örményeket is számon tarthat. Édesapja állatorvos, édesanyja anyakönyvvezető. Egy színésznő húga van, Pál Emőke. Már gyerekkortól erős volt a művészet és történelem iránti érdeklődése, melyet a szülei örömmel fo-

2005-ben Oszváth Judit egy hosszú interjút készített az akkor 24 éves kutatóval, amelyből kiderül, hogy megtalálta azt a kutatási területet, amely alig ismert a történészek számára: az erdélyi örmények története, ezen belül az addig ismeretlen és igen gazdag erzsébetvárosi örmény katolikus egyház könyvtára, levéltára.

Elmondható, hogy a most 32 éves kutató máris a legavatottabb ismerője az erdélyi örményeknek. Neki köszönheti az EÖGYKE, hogy 2002-től nyomon követhettük érdeklünkben végzett kutatásait, folyamatosan előadásokon, konferenciákon ismertette meg velünk azokat, 2005-ben beszerezte számunkra a Vatikáni Könyvtárban talált 10 darabból álló Codices Vaticani Armeni sorozat három Erzsébetvárosból elszármazott kéziratát filmmásolatban, amely így általunk adományozva nemcsak az OSZK könyvtárába, hanem a jereváni Matenadaranba és az Örmény Nemzeti Könyvtárba is elkerülhetett.

Köszönjük, hogy az erdélyi örmények történelmét, kultúráját tudományos szinten az egyetemes kultúrtörténet számára feltárja, az örmény identitásunk megőrzését tudományos munkáival, kutatásaival segíti, hogy ezáltal is biztosítani tudjuk az erdélyi örmények kultúrájának megmaradását itthon is és otthon is.

gadtak. Nagyon sok energiát fordítottak taníttatására, nem csak a hivatalos, iskolai keretekben, hanem pl. zongora, tánc, énekórákra is jártatták.

Az általános iskolát szülőfalujában, Gyergyóremetén végezte, majd középiskolai tanulmányait a székelyudvarhelyi Ta-

mási Áron Gimnáziumban. 2005–2008 között a kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetem Művészet-történet szakos hallgatója volt, szakdolgozatát 19. századi székelyföldi oltárokról készítette el. 2008-2010 között a Kulturális Örökségvédelem mesterképző hallgatója, szintén a kolozsvári egyetemen. 2009-ben egy félévet a budapesti Eötvös Lóránd Tudományegyetemen, 2010 második félévében pedig a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen tanult. A 18–19. századi egyházművészet iránti érdeklődése a mesterképző alatt is megmaradt.

2009-ben ismerkedett meg a szamosújvári örmény plébániatemplom egyházművészeti gyűjteményével, mely meghatározó élményt jelentett számára. Ekkortól az erdélyi örmények művészeti örökségének kutatása mondhatni szenvedélyévé vált, doktori dolgozatának témájául is ezt választotta. 2010 és 2013 között a kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetem Történettudományi doktori iskolájának ösztöndíjasa, *Örmény katolikus templomi berendezések Erdélyben* című doktori dolgozatát 2013. december 16-án védte meg. Az erdélyi örmények művészetének témáján belül különösen foglalkoztatják Világosító Szent Gergely ábrázolásai, a kegyképek és kegyzobrok tisztelete, az örmény katolikus templomok berendezéstörténete és az Örmény Múzeum Egyesület munkássága.

Kutatásainak eredményeit számos hazai és nemzetközi konferencián és különféle tanulmányokban ismertette a tágabb művészettörténeti szakmával. Ugyanakkor fon-

Szongoth Gábor, dr. Pál Emese és dr. Issekutz Sarolta (Az oklevél szövege a 34. oldalon olvasható.)

tosnak tartja, hogy a helyi örmény közösségek is megismerjék kulturális hagyatékat, így több előadást tartott Szamosújváron, de Gyergyószentmiklóson és Marosvásárhelyen is. Emellett az erdélyi örmény gyűjtemények állagmegővését, felmérését is fő feladatának tekinti. 2010-ben végezte el a szamosújvári örmény gyűjtemény leltározását, rendszerezését és elkészítette a gyűjtemény katalógusát. A munkát szeretné tovább folytatni más örmény katolikus templomokban is.

Doktori tanulmányai alatt a kolozsvári egyetemen a 19–20. század művészete tantárgyat oktatja, ennek keretében a 20. századi és kortárs művészet is érdeklődésének előterébe kerül.

2012 májusától kapcsolódott be az Országos Széchényi Könyvtár és a Budapesti Történeti Múzeum Távol az Ararától – örmény kultúra a Kárpát-medencében c. kiállításának szervezésébe, mint kurátor, Dr. Kovács Bálint mellé társulva, amely 2013. április 5-én nyílt meg és nagyon nagy sikert aratott.

Az ugyanakkor az örmény könyvnyomtatás 500. évfordulója tiszteletére rendezett „A kulturális transzfer lehetőségei – Örmények Közép- és Kelet-Európában” c. nemzetközi konferencián „Az erdélyi örmények szentkultuszának művészettörténeti sajátosságai” c. előadásával részt vett. A kiállításról megjelentetett katalógus és tanulmánykötet társszerkesztőjeként ugyancsak kiváló munkát tett le az asztalra a Kárpát-medencei örményekről, a magyarörményekről.

Beszámoló az EÖGYKE 2013. évi működéséről

Az egyesület működéséhez, a tagdíj bevételeket, adományokat és az adózó állampolgárok személyi jövedelemadó 1 %-a felajánlásait (208 581 Ft) használtuk fel. A projektek megvalósításához együttműködtünk a Fővárosi Örmény Önkormányzattal és több kerületi örmény nemzetiségi önkormányzattal – amelyek az egyesület képviselőiből alakultak –, így tudtuk közösen megvalósítani, kiadványaink megjelenését biztosítani.

Köszönet az adományozóknak, az együttműködő örmény önkormányzatoknak a nyújtott támogatásokért, illetve a közös projektekben részfinanszírozással való részvételért. Ezen közös projektek mind az örmény kultúra megismertetését, terjesztését célozták.

Az egyesület idén sem fizetett személyi juttatást az egyesületi munka vezetéséért, és alkalmazottat sem foglalkoztatott, sem irodai rezsiköltségeket nem fizetett, de fizette a telefon-, internet- és a helyiségbérleti díjat.

A Fővárosi Örmény Klub 18. évét zárjuk, ez a karácsonyi est a 18. Változatlanul sikeresek klubdelutánjaink érdekes programjainak és a közösségi összetartásnak köszönhetően. Felváltva rendezik a kerületek, a főváros és az egyesület a havi klubdelutánokat, amelyekről képes beszámoló cikkek jelennek meg a füzetekben.

Idén is átadtuk a *Szongott Kristóf díjat* – immár 15. alkalommal – Dr. Kovács Bálint és Dr. Pál Emese részére, akiknek gratulálunk fiatal koruk ellenére elért magas színvonalú eredményeikért, különösen az erdélyi örmény kultúra feltárása, megismertetése területén.

A mai ünnepi karácsonyi klubestet az EÖGYKE, a Fővárosi Örmény Önkormányzat és a II. ker. Örmény Önkormányzat rendezte, melyhez rendkívüli támogatást nyújtott a Ferencvárosi- és XII. kerületi Örmény

Nemzetiségi Önkormányzat. Köszönjük. Az Egyesület több klubest rendezésébe is beegített, valamint változatlanul minden hónapban a klubestek vezetését, műszaki berendezések és eszközök biztosítását, szállítását és üzemeltetését is végzi.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek, kulturális és információs havilapunk XVII. évfolyama jelent meg idén 1150 példányban, valamint 100 példányban a 2013. füzetek évkönyv két kötetben. Nagy jelentősége van lapnak, hiszen ez az egyetlen magyar nyelvű örmény havilap a Kárpát-medencében, amely az örmény identitás fenntartásának fontos eszköze. A füzetek megjelenésének kiemelt támogatója volt a Fővárosi Örmény Önkormányzat, amely a kiadás túlnyomó többségét viselte, de a II. kerületi- és a Ferencvárosi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat is, amelyek egy-egy havi lapszám teljes költségét viselték. A füzetek és meghívók, beszámolók a www.magyarormeny.hu honlapunkon is olvashatók, amely olvasói kör egyre bővül. Idén is eljutott a füzetek és évkönyv a közgyűjtemények olvasópólcára és gyűjteményébe.

Idén az Erdélyi Örmény Múzeum könyvsorozat 19. köteteként kiadtuk *Benedek Katalin: Élő magyarörmény művészet* c. kislexikont, amely a magyarörmény képző- és iparművészek közül 42 személyt mutat be életrajzi adatokkal, alkotásaikkal. Mint minden könyvünk, ez is eljutott közel 100 közgyűjteménybe, itthon és külföldön, ezzel is gazdagítva a hazai örménységéről létrehozott örmény alkönyvtárakat.

Jelentős támogatásunkkal jelent meg idén a *Távol az Araráttól – Örmény kultúra a Kárpát-medencében* c. csodálatos katalógus az OSZK-BTM közös kiadásában.

Részt vettünk több kerületi rendezvény létrehozásában, így pl. a II. kerületben az *Ízek ut-*

cája gasztronómiai bemutató a Kerület Napja keretén belül; az Aradi Vértanúk emlékműsor Budapesten, valamint Jászkiáséren ugyancsak az Aradi Vértanúk megemlékezésén.

Segítséget nyújtottunk az *Örmény Katolikus Plébánia* működésének javításához, egyes rendezvények lebonyolításához nyújtottunk segítséget, búcsúnapokon valamint koszorúzási ünnepségeken való részvétellel (március 15., október 6.) segítettük az egyház köré szerveződő közösséget. Az év kiemelkedő eseményei voltak a libanoni pátriárka XIX. Nerszesz Bedrosz által küldött Avedik Hovannisiján örmény katolikus atya által celebrált szentmisék, örmény katolikus rítus szerinti keresztelők.

Részt vettünk *világi* (III.15., Örmény Genocídium április 24., október 6. és október 23.) és *egyházi ünnepeinken* itthon és otthon Erdélyben: így pl. Világosító Szent Gergely búcsún, Szamosújváron, Nagyboldogasszony-napi búcsún, Erzsébetvárosban, Fogolykiváltó Boldogasszony búcsún és az aradi vértanúk megemlékezésén az Orlay u-i templomunkban. Az Aradi Vértanúinkra október 2-án nagyszabású rendezvényvel emlékeztünk Budapesten.

Számtalan örmény vonatkozású kiállításon, előadáson, koncerten, emléktábla avatáson, megemlékezésen vettünk részt, továbbá Gyergyószentmiklóson a Magyarörmények Romániai Szövetsége megalakulásának ünnepségén, valamint a Gyergyói napok rendezvénysorozatban.

Barangoltunk örmény őseink nyomában Délvidéken és az Al-Duna vidékén. Megtartottuk a barangolás nosztalgia klubját is, amelyről mindenki boldogan vitte haza a szép emlékeket felelevenítő fotókat – sokak által készített fotókból összeszerkesztett – DVD-n, hagyományunkhoz híven.

A legnagyobb – évek óta szervezett projekt valósult meg idén áprilisban: megnyílt

az Országos Széchényi Könyvtár és a Budapesti Történeti Múzeum „*Távol az Araráttól – Örmény kultúra a Kárpát-medencében*” c. nagyszabású kiállítás, ezzel együtt „*A kulturális transfer lehetőségei. Örmények Közép- és Kelet Európában*” c. nemzetközi tudományos konferencia, melyek szervezésében, támogatásában összegyűjtésében nagy szerepet vállaltunk. A kiállítás megtekintésére ingyenes csoportos tárlatlátogatást szerveztünk, több alkalommal magunk vezettük a csoportokat. A kiállítás és katalógus költségeihez igen jelentős támogatást gyűjtöttünk, melyért köszönet a Fővárosi Örmény Önkormányzatnak, valamint a Bp. Főv. II. kerületi-, Józsefvárosi-, Ferencvárosi- és a XII. kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzatnak.

Részt vettünk jelentős hozzájárulásunkkal a XII. ker. Örmény Nemzetiségi Önkormányzat által szervezett *Hollósy Simon festőművész emléktábla avatásában*, és megrendeztük a róla szóló megemlékezést és filmvetítést.

Ez évben is számtalan segítséget nyújtottunk az örmény témakörökben kutatóknak, érdeklődőknek, elnökünk több előadást, rádióriportot, filmriportot adott a hazai magyarörménységről, kultúrájáról. Elnök részt vett sok olyan rendezvényen, megemlékezésen, amely magyarörmény-örmény

A Fővárosi Örmény Klub decemberi közönsége dr. Issekutz Sarolta beszámolóját hallgatja

vonatközös volt vagy tárgyát, vagy személyt illetően.

Részt vettünk – a jogszabályok változása miatt – számtalan nemzetiségekkel, civil szervezetekkel kapcsolatos kerekasztal beszélgetésen, konferencián és részt vettünk a Székely Autónmia ügyében szervezett megmozdulásokon, rendezvényeken is, miután a közösség többsége székely-magyar-örmény vegyes házasságból származik.

A kevés anyagi alapot próbáltuk minél több munkával és szervezéssel kipótolni, hogy a gazdag éves feladattervünket teljesíteni tudjuk. A tervek sikeres megvalósításáról rendszeresen beszámoltunk a füzetek hátsó oldalain.

dr. Issekutz Sarolta elnök

(Elhangzott 2013. december 19-én, a Fővárosi Örmény Klubban)

Fővárosi Örmény Klub

2014. január 16. csütörtök 17 óra

A Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál terme,
bejárat a Budapest V., Városház utca 7. szám felől

Műsor

- Dr. Szentpétery Tibor, a fotográfus (1916. január 5. – 2005. február 20.)
Előadó: **Szentpétery Márta** – Dokumentumfilm Dr. Szentpétery Tibor életéről
- Kegeleti barangolás: Isonzó, Doberdó, Júliai-Alpok, Karszt-hegység és a Trieszt-öböl vidékein (2014. július 27-augusztus 1.) – programajánló
Dr. Szarka György vetített képes előadása

Rendező: Budapest Főv. II. ker. Örmény Önkormányzat

Támogató: Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Fővárosi Örmény Önkormányzat

Tájékoztató

2014 a választások éve lesz. Úgy a parlamenti, mint az önkormányzati, nemzetiségi önkormányzati választásokra sor fog kerülni a később kitűzendő időpontban.

Amit már tudni lehet, hogy január elsejétől általános tájékoztatót fognak bedobni valamennyiünk postaládájába a Nemzeti Választási Irodától, melyben szerepelni fog a nemzetiségi regisztrációra történő felhívás is, hasonlóan, mint az előző választás előtt. A jogszabályok megváltozása miatt szervezetünk beszerzi a részletes írásbeli hivatalos tájékoztatót és azt időben a füzetekben megjelentetjük, illetve e-mail útján megküldjük. Ennek megtörténteig szíves türelmet kérünk, addig ne töltsenek ki regisztrációs lapot. Amit feltétlenül minden örmény gyökerűnek tudnia kell: a magyarörmények *magyar anyanyelvűségét* a 2011. évben meghozott nemzetiségi törvény elismerte, tehát bátran válaszolhatunk arra a kérdésre a regisztráció során, hogy ismerjük-e a nemzetiség nyelvét, ami esetünkben a magyar.

dr. Issekutz Sarolta elnök

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Karácsonyi üdvözetek

+ Tisztelt Szerkesztőség! Tisztelt Elnök!

Köszönöm az EÖGYKE hűséges küldését elektromos és nyomtatott formában. ISTEN fizesse!

Kegelemteljes Karácsonyt és áldott új esztendőt kívánok tisztelettel és sok szeretettel
+ *Jakubinyi György* érsek, örmény apostoli kormányzó

Köszönetnyilvánítás

Köszönjük azt a sok jókívánságot, amelyeket karácsony ünnepére tekintettel szóban és írásban, telefonon, e-mail útján kedves olvasóink, közösségünk tagjai eljuttattak hozzánk és kérték további kitartó munkánkat az új esztendőben. Ehhez kérjük azonban a segítségüket is – különösen az olvasók segítségét, visszaigazolásaikat, hozzászólásaikat a füzetekben megjelentekhez, hogy kitartásunk szárnyakat kapjon, egyúttal lapunk is gazdagodjon.

*

Hálásan köszönjük az Egyesületnek 2013. évben küldött személyi jövedelemadó 1 %-okat (208.581 Ft), valamint a pénzben befizetett, vagy átutalt adományokat. Az 5 eFt feletti adományozók nevét – szokásunkhoz híven – az alábbiakban közöljük: Borosné dr. Lakos Kornélia, Dr. Csulak Levente, Dr. Dettai Miklósné és Dettai Cecília, Dr. Dobribán Mária Magdolna, Heim Pál, Lehmann László, Dr. Mayer József, Szegediné Mikes Borbála, Tüzes László, Zakariás Gáborné.

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület
dr. Issekutz Sarolta elnök

Benedek Elek

Újesztendei ének

Adjon Isten ami nincs, az új esztendőben!
Így énekelt Arany János rég elmúlt időben.
Adjon Isten, ami nincsen, én sem kérek másat;
Hogy mi nincsen, nem kell ahhoz semmi magyarázat.

Minden ember maga tudja, mi neki hiányos,
Azért kérte azt, mi nincsen a jó Arany János.
Ami megvan, bolond kéri, meg a telhetetlen,
Kérjük hát csak, ami nincsen, egyezzünk meg ebben.

1951 karácsonján az Örmény Katolikus Egyházközség helyiségében (Bp. V. Semmelweis u. II. 6.) rendezett Karácsonyi Mystérium Játék szereplői. (A füzetek 2013. decemberi szám 32. oldalán olvasható a Meghívó, benne a szereplők felsorolásával.)

Kevés a „van”, sok a „nincsen” ma is miként régen,
De a sok közt, hogy egy nincsen rettentő nagy szegényen.
Nincs szeretet a szívekben, ez a legfőbb nincsen,
SZERETETET A SZÍVEKBE: EZT ADJON AZ ISTEN!!!

Molnár Melinda

Nem volt még ilyen ünnep Udvarhelyen!

Az esztendő utolsó templomszentelési emléknapiján Máriának a templomban történt bemutatását ünnepli a keleti és a római katolikus egyház. A kétéves székelyudvarhelyi Magyar–Örmény Kulturális Egyesület tagsága és pártolóik védőszentjük ünnepét pénteken a ferences templomban tartott szentmisével, zászlóaldással, majd kulturális műsorral és örmény díszvacsorával ülték.

A megérintően szép liturgián Mátyás Károly székelyudvarhelyi főesperes-plébános az ünnep eredetéről is szólt, a jeruzsálemi, 543-ban a Szűzanyának szentelt templomról. A szentmisén az örmény nemzet városunkban élő tagjait és tevékenységüket a Szűzanya oltalmába ajánlották.

„Bár az egykori székely anyaváros nem rendelkezik olyan örmény múlttal, mint Erdély több települése (Szamosújvár, Gyergyószentmiklós, Erzsébetváros, Csíkszépvíz), biztosak lehetünk abban, hogy a 19. század második felétől már tekintélyes létszámban öregbítették a város kulturális és gazdasági fejlődését – mondta az ünnep szónoka. – Gróf Majláth Gusztáv Károly, Erdély főpáspátora 1906-ban felszólította a plébánosokat, hogy azokban a helységekből, ahol több örmény család él, Világosító Szent Gergely napján az örmény híveknek ünnepélyes szentmisét végezzenek, s a papi zsolozsmát is a szentről válasszák. Ebből az alkalomból magyar nyelven megjelentette az örmények nagy szentjének életét. Az akkori székelyudvarhelyi főesperes-plébános Gróf Zabolai Mikes János nagy szeretettel fogadta és igénybe vette az udvarhelyi örmények segítségét a lelkipásztori munkában. Az egyháztanács tagjai között pedig ott találjuk Dragomán Domokost, Esztegar Gerót, Flórián Kristófot, valamint az Ol-táregylet elnökeként dr. Vass Lajosné.”

Az ünneplő egyesület az örmény hagyományokat, szokásokat, a kultúrát, a gasztronómiát szeretné megőrizni és megismertetni a székelyudvarhelyiekkel, ugyanakkor helyi kultúránkat gazdagítani, gyarapítani. Azért imádkoztak, hogy tudjanak olyan polgárok lenni, mint nagy eleik, akiknek nevét megörökölték a várostörténet. Végül áldást kértek a Szalasy Mária és Szalay Dénes által készített örmény zászlóra. A templomi ünnepség az Örmény Köztársaság himnuszának elénekülésével zárult.

A Palló Imre Zene- és Képzőművészeti Szakközépiskolában folytatódott esten „hajszályököereiket táplálták”: az iskola diákjai örmény zeneszerzők műveit mutatták be, Gyarmathy Melinda örmény költők magyarul megjelent verseit tolmácsolta, majd a „szellemi vacsora” keretében Bálintné Kovács Júlia örmény-magyar kötődésekről mesélt. Szalasy Ferenc elnök pedig beszámolt tevékenységeikről. Zárásképpen a díszvacsora fogásai az ízgazdag keletre emlékeztették az ünneplőket.

(Udvarhelyi Híradó, Hit-Vallás rovat – 2013. nov. 23.)

Nagy-Bodó Tibor

Az Örmények Háza Marosvásárhelyen

Erről az épületről mindenekelőtt azt érdemes tudni, hogy hosszú évtizedeken keresztül nagyon sokan azt hitték róla, hogy a Bornemisza család tulajdonába tartozik. Tévesen. Az okiratokból kitűnt, hogy ez bizony nem így van. Minden jel arra mutat, hogy az épületet az örmény Csiki Márton építtette. Családja a XVIII. század második felében költözött ide, és telepedett le Marosvásárhelyen. Az Örmények Házának is megvan a maga múltja, és története igencsak érdekes.

Tévedtek a történészek

A történészek évtizedeken át abban a hitben éltek, hogy ez az épület egy híres magyar nemes háza volt. Egy restaurálási szakértői tanulmány azonban felborította ezt az elméletet. Kiderült, hogy az úgynevezett Bornemisza-házat tulajdonképpen egy örmény ember építette.

Orbán János művészettörténésztől származik ez a felmérés, aki ezzel új fejezetet nyitott a város történetében. Azonban szem előtt kell tartanunk azt a tényt is, hogy a marosvásárhelyi örmény közösségről igencsak keveset tudunk. Az örmények a császári fővárosból hozott luxuscikkekkel kereskedtek, és ők szállították például Bécsből Vátságshelyre a Teleki Téka számos kiadványát.

A Haller-ház volt a Bornemiszáké! A város meséi című könyv szerzője is tudni véli, hogy az egykori Sáros utca 1-es szám alatti épületről hosszú ideig azt hitték, hogy a

Fotók: Nagy-Bodó Szilárd

híres Bornemisza család tulajdonát képezte. 2010-ben az ingatlan renoválásakor elkészült egy szakértői tanulmány, ami aztán teljesen más dolgokra derített fényt. A levéltárban talált adatok teljesen a feje tetejére állítottak mindent, amit eddig erről a házról tudni lehetett. Kiderült ugyanis, hogy tulajdonképpen a szomszédos ingatlan, a Haller-ház volt a Bornemisza család tulajdona.

1803-ban készült el az épület

Ami az ingatlan történetét illeti: azt is leírták, hogy a házat Csiki Márton építtette. Az örmény család a tizenharmadik század második felében telepedett le Marosvásárhelyen, és ő maga a második generáció képviselője volt. Sajnos nincs túl sok konkrét adatunk az építési folyamatról, nem tudjuk, ki vezette a munkálatokat, vagy, hogy

ki tervezte az ingatlant, de az épület méreteiből és a koncepcióból ítélve biztosan lehet állítani, hogy létezett egy tervező. Levéltári adatok szerint 1803-ban készült el az egyszintes épület. 1811-ben pedig húztak rá még egy emeletet. Így lett végül 27 szobás a ház.

Hasonló árkádsorokat találunk a Teleki Téka udvarán. A szakemberek szerint építészeti szempontból is méltók a ház impozáns méretei, és nem utolsósorban a belső udvar félköríves árkádsora. Ehhez hasonlókat találunk a Teleki Téka udvarán, vagy a Bolyai utcában, a régi vármegyeháza épületének udvarán, ahol most a képzőművészek műhelyei vannak.

Egyébként, amint azt még említik, a könyvtár és a Csiki-ház ugyanabban az időszakban épült: a tizenkilencedik század első évtizedében, amikor nagy lendületnek indult az építkezés Vásárhelyen. A félköríves árkádok mellett a homlokzat és a magas manzárdtető is jelzi, hogy barokk stílusú épülettel van dolgunk.

Méretét tekintve a ház különlegesnek számít. Az írásos dokumentumok szerint a szóban forgó ház egy nagyon gazdag marosvásárhelyi örmény kereskedőé volt.

A tizenkilencedik században épített ingatlan elsősorban a mérete miatt számít különlegesnek. Ez volt ugyanis az egyetlen olyan nagy ház a városban, amit egy egyszerű kereskedő építtetett, nem pedig valamilyen arisztokrata család sarja. Akkoriban az arisztokraták az összlakosság mindössze öt százalékát tették ki, de csakis ők engedhették meg maguknak anyagilag, hogy olyan emeletes házakat építsenek, amelyek kibírják az idő viszontagságait.

A szakemberek vélekedései szerint ezzel magyarázható azon tény is, hogy több olyan épületünk van ma is, amelyeket például a Teleki vagy a Toldalagi család emeltetett.

És az, hogy egy kereskedő, vagy egy egyszerű polgár huszonzét szobás házat építhessen magának, mindenképpen rendkívülinek számított. Ez a ház arról is tanúskodik, hogy örmény közösség is élt egykor Marosvásárhelyen. Csak hogy a várostörténet eme fejezetéről igen keveset tudunk.

A kutatás tárja fel az érdekes tudnivalókat

Amint az már pár évvel ezelőtt is napvilágra került, igen keveset tudunk tehát a marosvásárhelyi örmény közösségről. A házzal kapcsolatos kutatás során azonban a szakembereknek sikerült feltárni néhány nagyon érdekes információt.

Levéltári adatok szerint 1750-ben jelentek meg Marosvásárhelyen az első örmény családok. Ilyen például a Csiki és a Patrubby család. A helybeliek azonban tartottak az örmények pénzügyi hatalmától, ezért II. József trónra kerüléséig, vagyis a 18. század háromnegyedéig nem adtak nekik mai kifejezéssel élve „marosvásárhelyi személyi igazolványt”. Ez azt jelentette, hogy nem ismerték el őket a város polgáraként, s így nem volt joguk itt házat vagy területet vásárolni. Ezért óriási előrelépést jelentett számukra az 1780-as év, amikor letelepedési engedélyt kaptak.

Noha nincsenek erről konkrét adataink, de arra a következtetésre lehet jutni, hogy ennek az indokolatlanul nagyra tervezett – mert kétségkívül egy családnak nincs szüksége huszonzét szobára – háznak a felépítésével az örmények be akarták bizonyítani, hogy márpedig nekik is van pénzük, és ők is képesek olyan nagy és szép házakat emeltetni, mint a magyar arisztokraták.

III. Csiki Márton könyveket szállít Teleki grófnak

Ismeretes, hogy az örmények többsége elsősorban kereskedelemről élt. A tör-

ténészek tanulmányozták a Csiki családot, mégpedig három generációra visszamenőleg, kiderült, hogy mindenki közülük bundák meg egyéb luxuscikkek forgalmazásával foglalkozott. Tudni vélik, hogy Bécsből hozták az árut. A család karavánjai évente kétszer-háromszor is megtették a császári főváros és Marosvásárhely közötti utat. Emellett szállítással is foglalkoztak. 1820-ban például III. Csiki Márton – mindegyik generációban volt egy-egy Márton – szállította a könyveket Teleki grófnak. A híres könyvtáralapító ugyanis akkor Bécsben élt, ott is vásárolt kiadványokat, és amikor összegyűlt vagy hét-nyolc ládányi, akkor hazaküldte Csiki karavánjával.

A Csikiak, a kor leggazdagabb örmény családja Vásárhelyen

A kutatók véleménye szerint a tizenkilencedik század elején ez volt az egyik leggazdagabb család Marosvásárhelyen. Ha nem a leggazdagabb. Sok mezőgazdasági területet vásároltak fel a városban és a környékén, főleg a Maros mellett, a mai Egyesülés negyedben.

A történetesek tudni vélik: Csiki Mártonnak tizenkét gyermeke volt, akik lassan asszimilálódtak, az egész erdélyi örmény közösséghez hasonlóan. Ez a folyamat a XIX. század közepén következett be: noha az örményeknek koherens egységes identitásuk volt, kulturális szempontból beolvadtak a többségi magyar lakosságba.

(Erdélyi ma – 2013. 12. 27.)

Petőfi elveszett levelei

Szenzációs hír bejelentésére került sor a *Kultúr-Kör* című népszerű irodalmi folyóirat hasábjain. Dr. Vasváry Kálmán, egyetemi professzor, régész és elismert műértő szót ejtett ugyanis nemzetünk legnagyobb költőjének, Petőfi Sándornak forradalom korában elvesztett *Esthajnal-ciklust* tartalmazó apró bőrkötésű füzetéről. Budapest VII. kerületében, egy reformkori lakóház lebontása során bukkantak rá e különleges dokumentumra. Egy erősen elhasznált, barna bőr fedőlapu füzet bukkant elő a mélyből, mely egy tucatnyi romantika korabeli – egész pontosan 1849 júliusából származó – szerelmes verset tartalmazott. A rombolásra ítélt ház pincéjében talált felbecsülhetetlen értékű dokumentumot ezután laboratóriumi körülmények közé helyezve tartóztatásnak vetették alá.

Összehasonlították a költő egyéb, kéziratban fennmaradt munkáival, s a vizsgálatok eredményeképp 98 százalékos bizonyossággal megállapították, hogy az újonnan fellelt versek mindegyike, Petőfi Sándor tollából származnak. Költőnk legutolsó, az irodalom könyvekből mindeddig kimaradt verseiről van tehát szó. A fellelt versek mindegyike a hitvesi szerelem emlékező – vágyakozó hevet viselik magukon, a boldog együttlétek korának emlékét, melyet Petrovics oly nagy szeretettel idézett fel magában. A Szendrey Júliának címzett szerelmes levelek s a benne foglalt gyönyörű költemény, mely júliusnak derekán vettett papírra, sajnálatos módon sohasem kerültek Júlia kezébe. A költő halálát követően ugyanis az *Esthajnal – ciklus* elvesztett és csak most, 163 évvel később került újra nyilvánosságra. A drága Szendrey Júlia tehát sohasem olvashatta férje gyönyörű, táborban írott sorait.

(Erdélyi Szemmel – Erdélyi Magyarok Ausztriai Egyesülete, 2013/36 karácsonyi szám)

dr. Sasvári László

A neoarmenizmus jövője...

A Fővárosi Örmény Klub résztvevői 2013 augusztusában hallhatták (majd a füzetek szeptember-októberi számában olvashatták) dr. Kali Kinga előadását „*Kulturális stratégiák: armenizmus és neoarmenizmus*” címmel. Lehet, hogy merész dolog, de úgy vélem, hogy valahol idecsatlakozik a Budapesti Történelmi Múzeumban ez év folyamán áprilistól szeptemberig nyitva tartó, „*Távol az Araráttól – Örmény kultúra a Kárpát-medencében*” című kiállítás.

Ezt a kiállítást – véleményem szerint – jó részt azért lehetett megrendezni, mert néhány éve a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen dr. Kovács Bálinttal az élen alakult egy kutatócsoport, mely az erdélyi örmények hagyatékából rég elfeledett emlékeket tárt fel. Ezt a kutatócsoportot – saját véleményem szerint – a neoarmenizmus szellemiségében résztvevőnek és munkálkodónak tekintem.

A nem oly nagy létszámú erdélyi örménység – mely ma is él és tevékenykedik (ha jóval kisebb számban is) – óriási, s mondhatni rejtett, vagy legalábbis eddig rejtett örökséggel rendelkezik. És még mennyi mindent nem ismerünk! Nem kívánok nagyon részletes elemzésekbe menni, de a kiállítás áttekintést nyújtott a XVII. századtól, mondhatni a XX. század közepéig. Sajnos volt, amit nem tudtak bemutatni emlékek híján, mint például az Újvidéken élt örmény közösséget. S hadd említsem meg, hogy ez olyan közösség volt a XVIII. század közepétől a XIX. század végéig, mely Erdélyen kívüli volt. Talán nem sokan tudják, hogy voltak törekvések további örmény közösségek létesítésére is, pld. Arad közelében, vagy voltak arra tervek, hogy Máramarosban is le-

gyen örmény közösség, de csak szórvány alakult ki. Békés városában is ígérkezett ilyen lehetőség, az örmények templomot kívántak emelni, de végülis egy görög ortodox templom létesült. Nagyobb történelmi fíntor az, hogy nem alakult örmény szertartású katolikus egyházmegye, csak igen későn egy apostoli kormányzóság (1930).

Ennek ellenére az örmény örökség nagyon jelentős szellemi kincs és sokat jelenthet számunkra, hisz jómagam az örmény katolikus egyház iránt érdeklődve jutottam el az örmények megismeréséhez. Mind a mai napig fontos lelki olvasmányt jelentenek számomra az örmény liturgikus szövegek.

Ha valaki nem láthatta a kiállítást, az is képet alkothat magának, mert kiválóan viszi tovább az emléket a kiállítás címével megjelent tanulmánykötet s egyben kiállítási katalógus (részletes elemző leírásokkal).

Könyvárusi forgalomba – tudtommal – nem került, de egy idő után talán antikváriumokba eljut. A könyvgyűjtőknek is megtetszene. A Budapesti Történelmi Múzeum segíthet a megszerzésében! Akik pedig a programokba kívánnak bekapcsolódni, kapcsolódjanak be a közösségbe, például az EÖGYKE rendezvényein! (www.magyarormeny.hu)

Még óriási anyag vár ismertetésre. Erdélyben és itthon továbbra is élnek az örménység intézményei és munkálkodnak, köztük a már említett kutatócsoport. A továbbiakban is várunk kiállításokat és köteteket, melyek megtanítanak az ősök szellemiségére. S így válnak számunkra példaképekké és sugalmazzák, hogy kövessük őket! (Szerk.megj.: a kiállítás katalógusa a Budapesti Történelmi Múzeumban megvásárolható.)

Nyelvművelés

Aki, amely, ami...

Az ősi magyar szó, az it- már az 1055-ből való Tihanyi Alapítólevélben előfordul; ez a tő magyarázza az **ital**, **itat**, **ittas**, **megittasul**, **italos**, **itkányos**, **itóka** származékszavakat. Az eredetileg **it-** igető a magyar leíró nyelvtan szerint **sz-**szel és **v-**vel bővülő alakjai adták az **iszik**, az **iszogat** alakokat, a **v-**és tőre az **ivó**, **ivás**, **ivászat** a példa. A fenti példák között az **iszákos** alakot azért nem említettem, mert bár a nyelvérzék az **iszik** családjába sorolja, kialakulása más. Benne a 'tarisnya, átalvető, tömlő' jelentésű **iszák** szavunk rejtőzik. A régi **boriszák** szavunk jelentése 'bortömlő'. Átvitt értelemben a 'nagy borivót', a 'részes ember' jelentette a **borzsák**, **boroshordó**, **boriszák** is, ez utóbbi szó utótagjának elvonásából keletkezett a mai **iszákos** szavunk. Az **iszogat** rokon értelmű párja az **iddogál** (< **it-dogál**) meg a nyelvjárás **illogat** is. Az ivásnak szép számmal vannak konkrét síkon is állandósult szókapcsolatai.

Iszik, mint a gödény – mondjuk. A régi gödény szavunk jelentése: pelikán. A 'sokat ivó ember' értelme abból érthető, hogy a pelikánok (a gödények) merítőhálószerű csőrükkel a vízből nagymennyiségű halat fognak, s sok vízzel együtt nyelik le. Ilyen szó-láshasonlat továbbá az **Iszik, mint a csap**, meg az **Iszik, mint a kefekötő**. Érthető, hogy a csapból ömlik a folyadék, akár a víz, akár a bor, de hogy a mesteremberek közül miért éppen a kefekötő iszik a legtöbbet, az már magyarázatra szorul. A szegény **kefekötő**ket bizony ártatlanul keveri rossz hírbe ez a szó-láshasonlat, hiszen a kefekötők sem szeretik jobban az itókat, az italt a más mester-ségbelieknél. A **kefekötő** csak a nyelvi tréfa kedvéért került a szó-lásba, mégpedig nem a magyarban, hanem a németben. **Az iszik**,

mint a kefekötő ugyanis szó szerinti fordítása ennek a német szólásnak: **Ein trinkt wie ein Bürstenbinder**. Ám a magyarban annyira meggyökeresedett, hogy ma már nem tekinthető idegenszerűségnek. Petőfi is él vele: „Bebaktat egy közel eső/ Kocsmába/ S iszik, mint a kefekötő/ Bújába.”

Aki **pertut iszik valakivel**, az koccintás közben a távortartó magázásról áttér a bensőséges kapcsolatot ígérő tegezésre. Aki viszont **leissza magát a sárga földig**, az olyan részeg lesz, hogy a lábán sem tud megállni, részegségében a földön fekszik. A **sárga földig** szó szerkezete valami nagyobb mértéket jelent, mint a jelző nélküli puszta **földig** határozó. Az ilyen embert, ahogy mondani szokták, **az asztal alá isszák** az italt jobban bíró cimborák.

Előre **iszik a medve bőrére** – mondjuk akkor, ha valaki előre örül olyasminnek, aminek fölöttébb kétséges a megnyerése. Ez esetben olyan világiáró anekdotáról van szó, amely az európai népek csaknem mind egyikénél megtalálható. Az értelmezésének is sokféle a magyarázata. Az anekdotát Andrad Sámuel, a XVIII. század végén élt háromszéki származású bécsi orvos így meséli el: Összebeszélt egyszer három cimborára, hogy ártalmatlanná teszik a közeli erdőben garázdálkodó medvét. Hogy bátorságot merítsenek, betértek egy csapszékbe, s ott jót ettek, ittak. Mivel azonban pénzüik nem volt, azt ígérték a csaplárosnak, hogy tartozásukat majd a medve bőrének árából fizetik ki. A vadászat azonban balul ütött ki. Amikor a medvét meglátták, az egyik elszaladt, a másik felmászott a fára, a harmadik földre feküdve halottnak tetette magát. Ehhez ment a medve, körülszaglászta, és abban a hiszemben, hogy döggel van dolga, otthagya-

ta. Mikor már túl voltak a veszélyen, kérdeztek a földön fekvő társukat: Mit sűgött a medve a füledbe? – Csak azt mondta, hogy máskor sohase igyunk a bőrére, amíg őt magát meg nem fogjuk.

Az ital az állandósult szókapcsolatokban többnyire bor: **Borban az igazság; Borba fojtja a bánatát; A jó bornak nem kell céger.** A víz, mint ital kevésbé szerepel a szó-

kapcsolatokban: Van, aki **a vizet csak mosdásra használja; Vizet csak keresztelesekor látott; Vihar egy pohár vízben; Úgy gyűlöli, hogy megfojtaná egy pohár vagy kanál vízben.**

Murádin László

(*Erdélyi Szemmel – Erdélyi Magyarok Ausztriai Egyesülete, 2013/36 karácsony*)

Szilva Ingrid

A lélek kulcsai

Edvard Mirzoján emlékére (1921.máj.12.-2012.okt.5.)

Vannak pillanatok, melyek kiemelnek a könyörtelenül zajló időből. Vannak emberek, akik ezt lehetővé teszik: ők életünk kulcsfigurái. Vannak szavak, melyek ezekben az elvarázsolt pillanatokban lelkünkbe hatolnak, és meghatározzák dolgainkat.

Az Örmény Nemzeti Könyvtár 2007-ben fennállásának 175. évfordulóját ünnepelte. A kerek dátum tiszteletére okt.24-26 között nemzetközi tudományos konferenciát tartottak Jerevánban. Dr. Issekutz Saroltával és Zsigmond Benedekkel jómagam is résztvettem a rendezvénysorozaton, melynek nyitókoncertje egyben lemezbemutató-hangverseny is volt. Az év tavaszán jelent meg *Örmény miniatűrök zongorára* c. lemez. Ez a CD hajdanvolt és kortárs örmény komponisták műveiből állt össze.

Mindig fontosnak éreztem, hogy röviden bemutassam szóban is az elhangzó műveket, és szerzőikről is szóljak. Idehaza ez főként helyenvalónak tűnik, hisz az örmény zenét kevesen ismerik. De képzelje a nyájas olvasó a helyembe magát: Örményország fővárosában én, a Magyarországról jövő, az örmény zenéről beszélek, méghozzá a két élő zeneszerző jelenlétében... Szerencsémre oroszul elfogadhatóan tudok, így „majd-

nem szabadon” számyalhattak a gondolatok. A zene is, mint tudjuk, nyelv, bár más eszköztárral rendelkezik. Nos, a zongoramuzsika és a beszélt szöveg egyre lendületesebben váltogatta egymást, és olybá tűnt, a nagyszámú közönség nemcsak értette, de szeretettel nyílt meg az elhangzottaknak. Komitasz, Alekszandr Szpendiarján, Aram Hacsaturján már a szférák zenéjét hallják, de a koncerten elhangzottak Vahram Babaján és Edvard Mirzoján művei is, akik jelenléttükkel tisztelték meg a rendezvényt. Sok mindenről szó esett. Beszéltem az örmény és magyar népzene között fellelhető párhuzamokról, az erdélyi gyökerű magyarországi örmény diaszpóráról is, megpróbálván bemutatni azt a zenei közeget, amibe annak idején belecsöppentek. Zongorista létemre elénekelttem (meglepetésnek szánva) a Bartók Béla által 1910-ben egy cigány vándorzenésztől gyűjtött Zádig, Zádig...kezdetű erdélyi örmény húsvéti dalt, melyről feltehetően ő is csak sejtette, hogy ez a mélabús dallam keleti eredetű lehet... Majd az örmény zenék után ráadásként hangzottak el a Román táncok 4. darabja a húsvéti dal Bucsumi tánc címmel), a Három csíkmegyei népdal és az Este a székyeknél.

Soha leglelkesebb és értőbb hallgatóságot! Ezek azok a pillanatok, amik kárpótolnak a sokévi küzdelemért, melyet a művész a gravitáció ellen folytat... A közönség malomkerékny virágcsokrokkal halmozott el, sugárzó tekintetek tüzeben fürödtem, sokan meg akartak érinteni, simogatni...

Ekkor vettem észre az első sorban egy különös öregurat, aki felesége karjára támaszkodva jött be a terembe koncert közben. Magas, szikár, hófehér hajú arisztokratikus jelenség... Ő Edvard Mirzoján zeneszerző, az örmény kortárs zene doyenje, nemzetközi zongoraversenyek zsűritagja, Kodály Zoltán barátja, pianisták és komponisták nemzedékeinek mestere, aki végighallgatta Album unokámnak c. általa írt sorozatát is az előadásomban. A sok gratu-

láció engem legbelül mindig visszabilent a józan önkritika mezejére, így az ő megtisztelő szavai után valami olyasmit találtam kérdezni, hogy a félreütött, fals hangok ellenére is tetszett neki a zeném? Ekkor hangzottak el azok a kulcsszavak, melyeket mint kincset őrzök a szívemben: „Kislány, jegyezd meg: nincsenek fals hangok, csak fals lélek van!”

Sokszor jutnak eszembe égszínké szemei és az a szelíd hang, amin szólt hozzám. Nemrég jutott tudomásomra, hogy már ő is a halhatatlanok társaságában hallgatja a menyeyi muzsikát... Rajtam kívül bizonyára másoknak is hiányzik fénylő jelenléte! Minden bizonnyal sokan birtokolnak tőle kapott, kincsként őrzött kulcsszavakat...

Az örök világhosság fényeskedjék neki!

A Titanic 13 székyé áldozata

Valószínűleg kevesen tudják, hogy az 1912-ben elsüllyedt Titanic luxusgőzös fedélzetén 14 székyé férfi is szolgált, és közülük csak egy élte túl a katasztrófát, a tusnádi születésű Jováki Ferenc személyében.

A székyé fiatal emberek kálváriájáról a gyergyószentmiklósi Bencze Géza bácsi szerzett tudomást, akit 1936 őszén megharapott egy veszett kutya, és ezért Bukarestbe került kezelésre, ahol őt egy tusnádi származású székyé család vette pártfogásba. Akkor tudta meg, hogy a Sántha család egyik gyermeke is odaveszett a Titanicon.

Hogyan kerültek a székyé legények a Titanicra?

Az 1800-es évek végétől egyre több székyé mesterember ment el a román fővárosba szerencsét próbálni, néhány esztendő múlva a Bukaresti iparosok nagy része székyé földi mesteremberekből állott.

Európa nagyvárosaiban segédtüzelőket toboroztak különböző nagy hajókra – köztük

az akkor elkészült Titanicra is – a segédtüzelők pedig nem kellett jegyet vegyenek, kosztot kaptak, így ingyen juthattak át Amerikába – mesélte Bencze Géza bácsi.

A jobb életben reménykedő székyé legények alig várták, hogy munkába állhassanak a luxushajón és az óceánon átkelve Amerikába érjenek. Csakhogy nem így történt, a Titanic jéghegynék ütközése idején mind a 14-en a kazánoknál voltak, közülük csak egy maradt életben, Jováki Ferenc, ő számolt be a társai tragédiájáról – magyarázta a gyergyószentmiklósi bácsi.

A 100 évvel ezelőtt történt tragédia színhegyére elsőnek a Kárpátia nevű gőzös sietett, amelynek orvosa Lengyel Árpád volt, aki talán találkozott is a székyé túlélővel. Az 1523 odaveszett utast a krónikák név szerint említik, de a legénység 688 vízbefulladt emberéről kevés adat van.

(*erdély. ma, 2013. május 05. – Bálintné Kovács Júlia tallózása*)

Gyarmati Béla

Az erzsébetvárosi Lukácsok – tőzséreiből postamesterek

(1. rész)

Az erzsébetvárosi Lukácsok tímár és marhatózsér tevékenységéről szóló összefoglalómat azzal fejeztem be, hogy a XVIII. század végére a nehézségek fokozódása és jövedelmezőség csökkenése miatt az addig a távolsági, nagybani marhakereskedésben élenjáró, legsikeresebb örmények – így az erzsébetvárosi Lukácsok is – célszerűnek látták áttérni valami más jövedelemszerző tevékenységre. Az erzsébetvárosi¹ Lukácsok kiterjedt famíliájának sok ága volt és a különböző ágak történetében háromféle „profilváltási” próbálkozásra láthatunk példát: a földszerzési, a postamesteri és a bányavállalkozói „foglalkozás” irányába. A birtokszerző Lukácsokról korábban² már meséltem: Lukács Miklós leszármazottai nemesi címereslevél szerzésével és a töröktől legkésőbb felszabadult Bánság kincstári földjeinek megvásárlásával teljes jogú magyar nemessé váltak. A ránk maradt adatok fényében úgy látszik, hogy Miklós bátyjának, Lukács Jakabnak a leszármazottai inkább az akkoriban dinamikus bővülő postahálózatban látták az „előre menekülés” útját.

Mai ésszel el se tudjuk képzelni, milyen volt a közlekedés két-háromszáz évvel ezelőtt! Épített út alig volt.³ A birtokhatárok szerint kanyargó utakat szekerek vágta, esőben sárosak, száraz időben porosak és göröngyösek voltak. A nagyobb kátyúkat a vármegye rabokkal, a magánutakon a földbirtokos a jobbágyok robotmunkájával töltötte fel (ha törődött vele). Hidak alig voltak, az úton járók a vizeken gázlók-nál vagy réveknél keltek át, sokszor hatalmas kitérőkre kényszerülve. Ahol híd volt,

ott a fenntartást az áthaladóktól szedett vámokból fedezték – hacsak nem volt nemes az átkelni kényszerülő.

Postaszolgáltatárra minden szervezett államban mindig szükség volt, de a megvalósítása koronként változott. A Mohács előtti magyar királyságban „futókövetek”, „levélviselők” biztosították a kormányzat számára szükséges üzenetek és küldemények továbbítását. A magánemberek közül csak a vagyonosak engedhették meg maguknak küldönc megfizetését, ezért a leveleket alkalmi kézbesítőkre – épp arra utazni tervezőkre – bízták, aztán a küldemény vagy megérkezett valamikor, vagy nem... (A nagy távolságokat bejáró örmény kereskedők mindig szívesen vállalták és megbízhatóan teljesítették a levelek továbbítását.)

A felvilágosodott abszolutizmus felismerte a közlekedés fontosságát és a kapcsolattartás lehetőségét a királyi székváros és a fontosabb városok közti a mai vasúthálózatához hasonló postavonal-hálózat létrehozásával kívánta biztosítani. Mivel a török kiűzése óta a Magyarország királyaként és Erdély (nagy)fejedelmeként uralkodó Habsburgoknak minden anyagi erejét lekötötte az állandó hadsereg felállítására és az ezzel járó feltételek megteremtésére (kaszárnyák, öltözék, fegyverzet, élelmiszer, szállítóeszközök, adminisztráció stb., mind-mind soktízezer főre), ezért az uralkodó a postahálózat felállítását haszonbérbe adta tőkeerős vállalkozóknak. (A Thurn und Taxis⁴ család, majd később a Paar család nevei postatörténeti nevezetességek⁵.) Ahogy a török kiűzésével a Habsburg hatalom egyre jobban megerősödött, előbb

a királyi Magyarországra, majd Erdélyre is kiterjesztették a birodalom más részein már jól bevált postarendszert. Erdélynek Habsburg kézre kerülésekor a Bécs-központú császári posta hálózat már Madridtól Szentpétervárig, sőt, Indiáig is terjedő „infrastruktúrává” fejlődött. A XVIII. század közepén Erdélyben is lendületet vett a postahálózat építése. A már „bejártott” postát később a Kincstár alá rendelték, vagyis a működtetés egységes szabályait és díjait központilag írták elő, de a postaállomások működtetését továbbra is magánosokra bízták. A tőkeerős vállalkozók megpályázhatták és siker esetén haszonbérbe vehették a postamesteri állást: fix összeg ellenében – a Kincstár által megszabott díjak beszedésével – működtethették a postaállomást, amelynek többletbevétele a postamester haszna volt, ami így az ügyes postamesternek jelentős jövedelmet biztosíthatott.

A postaútvonalakat a kormányzat jelölte ki, politikai és katonai szempontok alapján, a földrajzi és települési adottságok figyelembe vételével. Az útviszonyok miatt a terptől függően két-három mérföldenként (15–20 kilométerenként) postaállomásokat kellett létesíteni, amik kezdetben a fogatok cseréjét voltak hivatottak biztosítani.

A királyi postautakon kezdetben csak „állami” küldeményeket lehetett továbbítani. Az államérdek védelmében a posta működését szigorú védelemben részesítették: érdemes beleolvasni az egyik XVIII. századi postatörvénybe!

„A posta törvény mindenkire nézve egyenlően kötelező (nincs nemesi előjog!) ... A posta szolgálatban állók a posta ügyekben a postai törvényhozás alá tartoznak, miért is más törvényhatóság idézése és végzése nemcsak semmisnek nyilvánítatik, hanem az törvénysértésnek is vétetik.

A posta épületek és állomások, a postai tárgyak és szerelvények megőrzésére szolgáló színek és raktárak, postai jószágok és szerek, úgyszintén a postautak a legtágabb kiváltságok és szabadalmakkal láttatnak el, és éppen olyan szent- és sérthetetleneknek tekintendők, mint ... akár az uralkodó fejedelem palotája. Ennek bizonyosságul a postahivatali és posta-állomási épületekre az uralkodó fejedelem címere kiakasztandó, a postalegények szolgálati idejük alatt szintoly színekből viseljék a posta-síp, -zsinór és -ruházatot, minőt az uralkodó fejedelem udvari cselédsége visel.

A postának útközben rablók általi megtámadtatása, vagy elveszése esetén, köteles mindenki – kinek erről bármi módon tudomása van – azt a hatóságnak jelenteni, mely esetben haladéktalanul katonaság, sőt szükség esetén a falvak lakosságának felhasználásával is, – az erdők, házak és rejtkehelyek a legnagyobb figyelemmel kiutatandók és a gonosztevők elfogatása és kiirtására nézve minden elkövetendő⁶.

A posta-személyzet, hogy éjjel és nappal szolgálatának kötelességszerűen eleget tehessen, mindennemű lefoglalás, vám-, út- és hídpénz, adó, gyámság, őrség, sánczépítés és katonai beszállásolás alól (mindazon országokban, hol a nyilvános postajarat berendezve van) felmentetik.

A posta állomási épületek az úttól ne eszenek félre. A postamestereknek a lovak, tatkormány és egyéb postai szükségletek beszerzésénél minden alkalommal elvitáztatlan elsőseg adatik...

A posta-sípjelre a posta úton minden utazó és könnyű jármű kitérni, a teherkocsi megállni, a menetben levő katonai csapat pedig utat engedni – köteleztetik, míg a posta keresztül halad.

A posta-legény szolgálatteljesítés közben polgári ügyben le nem tartóztatható, ha

azonban bűnügyben elfogatnék, köteles az előljárásság egy megbízható embert a posta továbbításának céljából a legközelebbi lóváltó állomásig kirendelni.

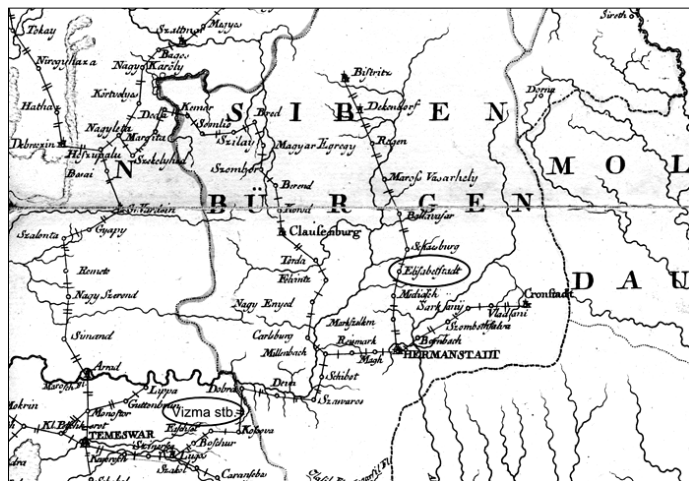
Ha a posta-legények a nyilvános posta továbbítása alkalmával – előre nem látható szerencsétlenség következtében, – az úton lovaiktól megfosztatnak, vagy a lovak használhatatlannokká lesznek, szabadságukban áll bármely, az úton vagy mezőn található lovakat lefoglalni, kifogni és a legközelebbi váltó állomásig a posta továbbítására felhasználni. Hogyha pedig a posta-legény a szerencsétlenség áldozatául esett volna, kötelessége bármely legelőbb érkezett utazónak az elmaradt postát a legközelebbi helység- vagy faluig kísélni, onnan pedig az ottani földesúr, bírósági vagy előljárásság köteleztesse a postának a legelső posta-állomásig leendő továbbítását haladéktalanul előmozdítani.

A posta-szolga és posta legényeket szolgálati működés és a postajárat közben feltartóztatni, őket túlhajtani, azoknak ruházata, a posta-síp és zsinórral visszaélni, őket zavarba hozni vagy nekik kárt okozni, – a legközelebbi polgári vagy katonai hatóság általi letartóztatás, pénzbürtó vagy testi büntetés terhe alatt – tiltatik.

A közügy és a közönségnek érdekében lévén, hogy a postajáratok a rendes időben megérkezzenek, illetőleg a rendes kiszabott megérkezési idők megtartassanak, ennél fogva felhatalmaztatnak a

posta legények, hogy nedves időben a mély és rossz állapotban levő utakat kikerülve (hol feltartóztatva és akadályozva lehetnének) a mező és rétekre – a kerítések és akadályok áttörésével – kitérhesseken és jobb utat kereshessenek. Ha ez által a földbirtokosok károsodva lennének, ezen kárt maguknak tulajdonítsák, mivel kötelességük lett volna az ... ily rossz utakat használható állapotba helyezni és fenntartani.

Zárt helyeken (fallal kerített településeken), melyeken a posta keresztül megy és melyek ki nem kerülhetők, az érkező rendes postáknál (ha az érkezési óra ösmeretes) a kapuk a posta-síp jelre minden tévőzés nélkül kinyitandók. Kötelességévé tétetik a hatóság és parancsnoknak az iránt intézkedni, hogy a kulcsok elhozásával sok idő el ne vesztegessék, nehogy a postajárat ez által késedelmet szenvedjen a közügy kárára. Azon várak és erődökben pedig, melyek éjjel zárva tartatnak, az éjjeli záróra után érkező posta, egy a kapu felett vastag sodronyból alkalmazott készülék segítségével

Erdélyi postaút-hálózat („Készítetett Georg Ignaz Freyherr von Mezburg abbé úr, a bécsi egyetem császári királyi matematikaprofesszora által, 1794”)

vel az őrségi tiszthez, s onnan a hatósághoz juttatandó.”

Látható, hogy a postaszolgálatot teljesítőket kiemelt védelemben részesültek, „közalkalmazotti” státusukban ők is részesültek a kormányzat tekintélyében. (Ez éppen eléggé megnehezíti a családutató utódok munkáját, mert az egyszer postamesterséget nyert személyek a nagy társadalmi tekintélyt biztosító postamester titlust rendszerint nyugállományba vonulásuk után is, halálukig viselték, még akkor is, ha közben szolgálati helyüket bezárták, vagy ha ők maguk más helységbe költöztek.)

A birodalmat behálózó postautakat postatérképeken ábrázolták.

Érdekes e postatérképen egy kicsit nézelődni! A térkép mai szemmel ugyan nem túl arányos, inkább csak az egyes posta-állomások közti postaútvonalak egyfajta szemléltetése. Erdélyt Magyarország felől akkortájt már két postavonalon is el lehetett érni: Debrecen felől Kolozsvár (Clausenburg⁷), Gyulafehérvár (Carlsburg) és Nagyszeben (Hermanstadt) érintésével egész Brassóig (Cronstadt) el lehet jutni. Ugyancsak Nagyszebenen át Brassóig vezetett a másik, kelet-nyugati postavonal, Szegedtől Temesváron (Temeswar) át. Végezetül Nagyszeben és Beszterce (Bistritz) között húzódott Erdély észak-déli „posta-főútja”.

Ha szemügyre vesszük a térkép déli szélét, ahol a Temesvár—Lugos—Déva—Szászsebes (Millenbach)—Nagyszeben vonal haladt, akkor megállapíthatjuk, hogy ezen útvonal Facsád (Faschet) környéki északi mellékvölgyeiben feküdtek a vizmai, krivobarai, bresztováci és kékesi Lukácsbirtokok (a korábbi marhahajtó utak pihe-nőhelyein). Hiába keressük azonban Gyulafehérvár (Clausenburg) közelében (attól nyugatra) Zalatnát (Goldenmarkt⁸), illetve

Kolozsvár (Clausenburg) közelében (tőle északra) Szamosújvárt (Armenierstadt), ezeknél ekkor még nem épült ki a postahálózat. (A zalatnai és a szamosújvári posta-állomás tehát csak 1794 után létesülhetett.) Hasonlóképpen még nem köti össze postaut Nagyváradot (Gr. Wardein) Kolozsvárral (Clausenburg).

Erdély észak-déli fő postavonala Nagyszebentől Beszterceig haladt, mégpedig Erzsébetvároson és Marosvásárhelyen át. Erzsébetváros postaállomása tehát már 1794 előtt megnyílt és ezen az egyetlen, igen fontos észak-déli postavonalon fekvén, jelentős forgalmat bonyolított.

A már kialakult postahálózat nyereségesége akkor kezdett igazán megnőni, amikor a postai szolgáltatásokat megnyitották polgári célokra is. A XVIII. században Debrecenből Pestre 4 napig utazott a közönséges postajárat (száz évvel később gyorskocsival már csak (!) másfél napig). A meglehetősen kényelmetlen, fűthetetlen postakocsik óránként 6–7 kilométert tettek meg, és 2–3 óránként a postaállomásokon a lovakat le kellett cserélni. A postaállomás bonyolult üzem volt: a postamester felelt a továbbítandó levelek, csomagok átvételéért és a díjak beszedéséért, ő fogadta és indította a postajáratokat, gondoskodott pihent lovakról a továbbhaladáshoz és a postamester volt a „gazdája” a postalegényeknek, akik a lovakat ellátták, szükség esetén a váltó lovakat eredeti állomáshelyükre visszajuttatták. A postamester számára többletfeladat és többletbevétel forrása volt a csatlakozó „infrastruktúra” megszervezése, ami különféle mesterek és műhelyek révén megszervezte a tengelyeket, javította a törött szerkezetet és a szakadt istrángot, pótolta a lovak patkóit stb. A postaállomásokon az utasok megmozgathatták elgémberedett tagjaikat, ehettek-ihattak és hideg időben megmele-

gíthethették a lábukhoz csomagolandó követ, téglát, amivel a fűtetlen postakocsiban elkerülhették a megfagyást. Szükség esetén akár meg is hálhattak a postaállomás fogadóijában, hiszen 1822-ig a postakocsiknak nem volt lámpása, így jószerivel csak nappal közlekedhettek.

Az egyes vonalak által érintett településekről, a járatok indulásáról, az utazás időtartamáról és díjáról a mai menetrendekhez hasonló vastag Kursbuch-ok tájékoztatták az érdekelteket. Bécs és Pozsony között 1752. szeptember 18-tól hetente egyszer Bécs és Buda között is megindult a rendszeres közlekedés, hetente egyszer: Bécsből hétfőnként reggel 8-kor indult, és győri éjszakázás után érkezett meg a célállomásra, míg Budáról vasárnap indult és kedden ért Bécsbe. Az útiköltség 2 aranyforint volt. Az 1770-es évektől kéthetente indult kocsis a Temesi Bánságba. Pozsonyból havonta egyszer ekkor már Nagyszében is elérhető volt, de csak nyáron, kedvező időjárásban, és az út 8 napig tartott. A menetrendszerinti delizsánsz járatok megjelenése előtt a személyszállítás ún. extrapostán történhetett, (dupla áron!), amikor postalovakat béreltek a saját, vagy a postamester fogata elé. Ilyenkor egy postalegény hajtott a fogatot és kezelte a postakürtöt.

Jegyzetek

1 Az „erzsébetvárosi” jelzővel az erdélyi örmény Lukács család minden leszármazottját illetem, függetlenül attól, hogy magát erzsébetvárosinak (netán „erzsébetvári”-nak), vizmainak vagy gyulaféhvárinak nevezték, azon az alapon, hogy közös őstől származtak és történetüknek ugyan értékes, de nem egyetlen eleme az a nemesítés, amiben Miklós és Jakab, valamint utódaik részesültek.

2 Lásd: Gyarmati Béla: „Az erzsébetvárosi Lukácsok – tőzséreiből birtokos nemesek”! (Erdélyi Örmény Gyökerek 2013. november, 26. o.)

3 Még Széchenyi Ferenc grófnál is forradalminak számított, hogy birtokán közúzalékkal „csinált utat” építtetett! Fia, Széchenyi István pedig 1830-ban a „Hitel”-ben így ír az országban akkor uralkodó útviszonyokról: „Az ország sok tájéka zsíros, fekete vagy ragadó agyag földeken ásatik 5–6 öltre egymástól két mély árok, s az áldott termékeny föld árkok közé domboltatik fel, száz meg száz szekér, ezer meg ezer ember mozog, s a ráfordított fizikai erő iszonyú. Ki kisdedkorától fogva ilyen manipulációkhoz nem szokott, azt gondolná, hogy a lakosok valamely igen nehéz fogamzású plánta alá készítik el a helyet, s bámulva értené, hogy a munkások képzeletük szerint országotat készítenek, mely minden tréfán kívül hazánkban sok helyen búza alá alkalmasabb lenne, mint utazók és társzekerek számára.”

4 Az interneten kapható „Thurn und Taxis” postahálózat-építő társasjáték ismertetője így indít: „1490-ben járunk, itt az ideje, hogy a német tartományokat ellássuk postakocsi-állomásokkal. Építs ki postakocsi-útvonalakat, majd építsd meg az útvonalnak megfelelő állomásokat!”

5 A magyarországi postajáratok monopóliumával 1743-ig a Paar család rendelkezett, akik ezen jócskán meggazdagodtak és privilégiumukat az Udvar visszavásárolta, kárpótlásul még birodalmi nemességet is kaptak.

6 A váratlan rajtaütés lehetetlenné tételére a postautak mentén még a növényzetet is kellő távolságig ki kellett irtani, hogy a postajáratot meg ne lephessék az út mentén rejtőzködő rablók!

7 A térképen használt német településnevek magyar és román megfelelői: Clausenburg = Kolozsvár = Cluj-Napoca, Carlsburg = Gyulaféhvár = Alba Iulia, Millenbach = Szászsebes = Sebeș, Hermanstadt = Nagyszében = Sibiu, Faschet = Facsád = Făget, Cronstadt = Brassó = Brasov...

8 Zalatna (egyik) német neve sokat sejtető, magyarul: „Aranypiac”

A XX. század bő kétharmadát végigfényképező, a doni fronton haditudósítóként dolgozó, az '56-os eseményeket megörökítő, a Budapestet városvédőként dokumentáló, a Krisztinavárosi Budai Gyermekefotó műterem portréfotósa, a szenvedélyes ország- és természetjáró dr. Szentpétery Tibor munkásságát és életútját bemutató, a Klebelsberg Kultúrkúriában (1028 Budapest, Templom utca 2-10.) 2013. április 20-án elhangzott emlékülés előadásait folyamatosan közöljük.

Kerny Terézia

Az Olttól a Küküllőig, avagy hogyan lettem botcsinálta erődtemplom-kutató

Az utóbbi években egyre gyakrabban szövegek be előadásaimba, megnyitóbeszédeimbe személyes emlékeket. A visszajelzések szerint e *memoáriáddá*kat hallgatóság általában szívesen veszi. Valószínűleg egykori tanárom, László Gyula (1910–1998) és Zádor Anna (1904–1996) egyetemi kurzusai, Szilárdfy Zoltán ikonográfiai előadásai is közrejátszhatnak ebben, de van egy másik nyomós oka is amiért megteszem, ez pedig nem más, mint az évek múltával szinte kivétel nélkül mindenkinél megjelenő szemtanú, a kortárs, a tanú attitűdje, aki-ben kényszerítő erővel merül fel az elmúlt események minél hitelesebb átadása az utódoknak, az utóknak, ami nem pusztán az egykori személyes élmények áthagyományozódását jelenti csupán. Tudománytörténeti szerepe is jelentős lehet olykor, mert gyakran az írott források hiányában hiányt pótló láncszemé válhat, többek között egy-egy életmű feltárása, értékelése során, így néhai Szentpétery Tibor (1916–2005) esetében is. Az alábbi rövid visszaemlékezés egy közösen jegyzett kötet születéséről talán némi adalékkal szolgálhat majd a remélhetőleg minél előbb megírandó monográfiájához.

1990 januárjában még nem sejtettem, hogy utolsó nyugalmas évemet töltöm kollégáimmal munkahelyemen, az MTA Mű-

vészettörténeti Kutató Csoport Úri utca 62. számú épületében, azaz az esztergomi érsekek budai palotájában, melyet egy hatvan évre kötött kényszerbérleti szerződés értelmében használt a Magyar Tudományos Akadémia. Ebben az egyébként politikailag igen visszhangos, felpezsdült időben szólt át telefonon Marosi Ernő, a Kutatócsoport igazgatóhelyettese, hogy vár rám a szobájában. Kissé szorongva mentem át hozzá, mint aki rossz fát tett a tűzre, az épület főhomlokzati szárnyába, mert fogalmam sem volt arról, hogy mit szeretne. Nem volt egyedül. Egy hölgygel, Gáspár Zsuzsával, az *Officina Nova* Kiadó egyik szerkesztőjével beszélgetett. A rendszerváltást követően alakult kiadóról addig nem igazán hallottam. A két világháború között megjelent *Officina képeskönyvekről* viszont annál többet tudtam, hiszen a kis formátumú igényes kiállítású, tartalmas művelődéstörténeti, művészettörténeti köteteket, például az erdélyi városokról vagy a régi magyar fényképezésről, gyakorta forgattam, s használok, hivatkozom rájuk ma is, mert nem egy közülük gazdag adatoltsága, kiváló illusztrációs anyaga miatt máig alapműnek számít.

Kíváncsi voltam persze, de bevallom, gyanakodtam is, hogy vajon miben sántíthat nagy tudású főnököm, vajon mibe

akar belerángatni? Az ember ugyanis általában mindig a legrosszabbra gondol... A beszélgetésből percek alatt kiderült, hogy szó sincs egy újabb rám löcsölt kötelező intézeti munkáról. Föllélegeztem, de rögtön rám zúdult a hideg zuhany. „Szívesen megírnám, de egyszerűen nem érek rá”, kezdte mondandóját Marosi Ernő, „ezért arra gondoltam, hogy elvállalhatnád helyettem a Kiadó legújabb, az erdélyi szász erődtemplomokat bemutató képes albumába a bevezető tanulmány és az egyes templomok megírását a képaláírásokkal együtt.” Hozzátette még, hogy a határidő, ahogy általában lenni szokott, eléggé szűkös. Korrekten azt is elmondta, hogy először volt kollégánkra, az erdélyi műemlékügyekben járatos Entz Géza Antalra gondolt, aki azal hárította el a megbízást, hogy egyáltalán nem jutna ideje rá, mert az energiáját teljesen lekötik magas politikai megbízásai. Teljesen érthető volt részéről a szabadkozás, hiszen 1989–1990 között a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi titkárságon dolgozott. 1990–1992 között pedig a Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkára, a Tudománypolitikai Kollégium alelnöke volt. Maradtam tehát én.

Bár kétségtelenül megtisztelő feladatot jelentett számomra a fölkérés, az első reakciónak is a tiltakozást volt. Megpróbáltam arra hivatkozni, hogy soha nem foglalkoztam a témával, s nekem sincs rá időm. Veszprém megyei műemléki topográfiai kiállításokra jártam azokban az években, s egyéb ugyancsak sürgős határidős intézeti munkáim is voltak. Az első szigorlati vizsgámról valami rémlött persze a XV–XVI. században emelt szász templomerdődítések építészeti-hadászati sajátosságairól, a híres prázsmári erődtemplom szuroköntős, sok lépcsős kerítőfaláról, a padlásokon, tornyokban tárolt szalonnáról és sonkáról, de

nem maradt időm a további merengésre, mert Marosi Ernő rám dörrent: Ugyan mit akadémizálod, van helyismereted, hiszen állandóan Erdélybe járkálsz. Ha nem is állandóan, de az 1984–1987 között kétségtelenül sűrűn megfordultam Kolozsvárott és környékén, illetve Szilágy megyében.

Ezek teljességgel magántermészetű utazások voltak, amit persze minden alkalommal összekacsoltam az ott látható emlékek tanulmányozásával is. 1987-ben például egy csíksomlyói zarándokútból hazatérve a nagyváradi püspöki palota kertjében kidobott középkori és reneszánsz kőfaragványokra lettem figyelmes. Hazatérve sikerült beszerveznem egy-két lelkes kollégát, s néhány, izgalmaktól sem mentes kiszállás keretében, felmértük a teljes hányódó kőanyagot. Csak utólag belegondolva borzadtam el azon, hogy milyen nagy veszélynek tettük ki magunkat fényes nappal, a járókelők szeme láttára. Szerencsére épségben túléltük.

Munkánk sem bizonyult teljesen hiábavalónak, mert a Magyar Nemzeti Galéria és munkahelyem vezetőségének köszönhetően hamarosan egy kötet született belőle. Szakmai körökben gyakorta hivatkoznak rá, de, mint utólag döbbenetesen konstatáltam a *Holt könyvek háza* kísértetkönyvtár installáción, mely a magyar könyvtárak 1989 óta olvasatlan állományát modellezte, könyvtárból még sohasem kölcsönözték ki. Habent sua fata libelli... Tehát körülbelül erre a vidékre terjedt ki valamelyest az úgynevezett erdélyi szakmai kompetenciám. Szászföldön azonban sohasem nem jártam, bár néhány, a középkori Szent László ikonográfia szempontjából fontos emlékével, például a nagyszebeni Rozsnyai János által 1445-ben festett monumentális Kálvária falképpel („Hoc opus fecit magister Johannes de Rozenau Anno Domini

millesimo Quadringentesimo XLV.”) és klenódiummal (szászkezdői kehely) kétségtelenül foglalkoztam. Marosi Ernő és Gáspár Zsuzsa azonban megnyugtattak, hogy nem nagymonográfiát kell írni, hanem nagyközönségnek szánt rövid ismeretterjesztő írásokat. Marosi Ernő még azt is hozzátette, hogy ne idegeskedjek, nem lesznek teljesen magamra hagyatva, mert minden időközben fölmerülő kérdéssel, szakirodalommal nyugodtam fordulhatok hozzá konzultálni. Egyéként pedig ő és Entz Géza Antal lesz majd a kötet lektora.

A rábeszélések és győzködések hatására, némi további habozás után végül igent mondtam. Visszagondolva idestova három évtizedes pályafutásomra, tulajdonképpen nem igazán hártottam el egyetlen felkínált munkát sem, s talán mondanom sem kell, ezt a mi szakmánkban nem a pénz miatt tesszük. Egyrészt már az egyetemen „úgy voltunk szocializálva”, hogy ezzel a csúnya szóhasználattal éljek, hogy egy kezdőnek nem illik visszautasítani semmit sem, másrészt minden új feladatot egyfajta kihívásként fogtam fel, melyből tanulni lehet.

Hamarosan megkezdődött az érdemi munka. Először könyvtárakban, kéziratárakban, adattárakban, a Magyar Országos Levéltárban, az Országos Műemlékvédelmi Hivatal Tervtárban búvárkodtam a vonatkozó bibliográfia után kutatva. Szakirodalom tengernyi volt, mert a szászok saját épített örökségüket, liturgikus emlékeiket, szárnyasoltárait, középkori kelyheiket, címeres emlékeiket külső támogatással már a XIX. század óta szisztematikusan feldolgozták különféle korpuszokban, adattárakban, forráskiadványokban. Az 1872-től intézményessé vált hazai műemlékvédelem is kiemelt figyelmet fordított az erődtemplomokra 1918-ig, tehát ide vonatkozó iratanyag is akadt bőszégesen. Ebből a ha-

talmas dokumentációból természetesen nagyon erősen kellett szelektálni. A kutatást követően kerülhetett sor a színes képek, a Szentpétery Tibor által leadott felvételek kiválogatására a Kálmán Imre utcai Kiadóban. Ezt a munkát Gáspár Zsuzsával közösen végeztük igen jó hangulatban. Az átnézett profi minőségű fényképek ugyan bőven elegendőnek bizonyultak egy albumhoz, de Zsuzsa csendesen megjegyezte, hogy Tibor bácsinál, Gábor Áron utcai lakásában még jócskán találni további ide vonatkozó képeket, s ha netalán úgy gondolnám, hogy még szükség lehet rájuk, csak nyugodtan szóljak, ő majd megszervezi vele egy találkozót az újabb válogatásra. Bár, mint említettem, egyáltalán nem kellett már több anyag, sőt a kelleténél jóval több is volt már belőle, szívesen beleegyeztem a találkozásba. Egyrészt, mert közös műről volt szó, s gondoltam az sem nem árt, sőt nagyon hasznos lehet, ha megismerem szerzőtársamat, másrészt szerettem volna elbeszélgetni is vele arról, hogy milyen célból, kinek a megbízásából, mikor készítette a felvételeket, mert bevallom őszintén, hogy nem csak a szász erődtemplomokról, de Szentpétery Tiborról sem tudtam addig jószerivel semmit. A neve előtt szereplő doktor rövidítés alapján jogászt sejtettem benne, aki nyilván hobbiból, amatőr kedvtelésből készítget fényképeket, mint hozzá hasonlóan sokan mások. A találkozóra azonban nem került sor. A megbeszélte időpontban elmentünk ugyan hozzá, ám csöngetésünkre senki sem nyitott kaput. Egy nappal később felhívott. Megnyerő, barátságos hangja volt. Elnézést kért, de egy váratlanul közbejött hivatalos elintéznivaló miatt kellett elmennie otthonról, de ha bármiben segíthet, csak szóljak, szívesen a rendelkezésemre áll. Néhány szót váltottunk csupán. Sajnos később sem került sor a személyes találkozó-

ra. sőt a könyvbemutatón sem lehettem jelen, mert egy krakkói ösztöndíj éppen arra az időpontra esett. Be kell utólag vallanom, s a felelősség egyértelműen engem terhel, hogy később sem kerestem meg, pedig lett volna rá bőven alkalom...

Ami Szentpétery Tibor a szászöldi fényképező útjainak közvetlen előzményeit illeti, arról idestova negyedszázad múlva tudtam csak meg a konkrétumokat. Lányka, Márta mesélte el 2013 telén legelső találkozásunkkor, mely ugyancsak, mint az egykori megbízás a munkahelyem, immár az Országház utca 30-ban zajlott. A megbeszélgetésnek konkrét oka volt: fölkerés az áprilisa tervezett Szentpétery Tibor emlékülésre, amit, akárcsak két évtizeddel korábban, szintén megpróbáltam elhárítani, mondván nem ismertem személyen Tibor bácsit. Márta elbeszélése nyomán hamarosan kiderült az igazság, s akkor döbentem rá ismét, hogy mit halasztottam el azzal, hogy annakidején nem kerestem Tibor bácsival a találkozást. Hiszen ha 1990-ben elmondja a Szászföldre vezetett kalandokban is bővelkedő felderítő útjait, akkor a történet minden gond nélkül szerepelhetett volna a könyvben, s mennyivel színesebbé, érdekfeszítőbbé válhatott volna a személyes visszaemlékezés-től! Nem beszélve arról, hogy az olvasó is hiteles, megrendítő képet kaphatott volna arról, hogy milyen nehézségekkel, veszélyekkel járt még a Ceaușescu rezsim végóráiban is egy ilyen vállalkozás. Egészen másképp szemléljük ugyanis a képeket, ha tudjuk, hogy milyen áldozatokkal, veszélyekkel járt megszületésük. Amikor elhatározta erdélyi utazásokat a politikai helyzet igen feszült volt a két ország között. Ki ilyen, ki olyan okból, de mind a magyar, mind a román rendszer gyanakvással nézte az erdélyi utazásokat.

Jól emlékszem, hogy munkahelyemen egyik felettesem gyakori erdélyi útjaimat gúnyosan az Erdély induló egyik strófájából vett „Édes Erdély” jelzővel illette, kedvesen hozzátéve még, hogy meglátod, előbb-utóbb te fogsz a határ egyik oldalán lógni, a másik oldalán meg az egyik kollégád. Akár gépkocsival, akár vonaton utazott az ember, mindig leselkedett rá valamilyen veszély, ami a lehető legváratlanabb pillanatban tört elő. Sokan tudnának az átélt embert próbáló izgalmakról mesélni mindazok, akik az 1970-es, 1980-as években megfordultak Erdélyben. A határon való több órás értelmetlen, idegtépő veszteglésről, az arrogáns és megalázó vámvizsgálatokról. Nekem viszonylag szerencsém volt, én csupán két alkalommal tapasztalhattam meg, hogy mit jelent ez. Senkinek sem kívánom! A Balt Orient Expresszen, amivel utaztam már Biharkeresztes előtt érződött a nyugtalanság az utasokon. Megkezdődött a gyomorremegés, mely csak a határ túloldalán, Biharpüspökön túljutva kezdett el fokozatosan fölengedni a román vámvizsgálat után. Mert kivétel nélkül mindenkinek volt mitől rettegnie. Félt a profi csempész, aki a csepcselni való áruk tömegét rejtegette a szerelvény legkülönbözőbb zugaiiban, de félt a magamfajta jámbor balek is, aki csupán könyvet, kéziratot, levelet, gyermekruhát vagy némi élelmet próbált eljuttatni szeretteihez, barátaihoz. Az írott, nyomtatott termék volt egyébként a legveszedelmesebb. Többnyire szerencsével jártam, mert időközben megtanultam, hogy nem csak a történelemkönyvben léteznek a baksis rendszer. Megtanultam, hogy milyen ajándékokkal, cigarettával, karórával kell lekenyerezni a zord smaszereket. Ha pedig átjutott a határon, jött az újabb rémálom. Kizárólag elsőfokú rokonnál lehetett megszállni, ismerősnél, barátnál tilos volt, s ennek betartá-

sát a lehető leghigorúbban ellenőrizték is. A nap bármelyik órájában jöhetett egy váratlan vendég a securitatétől igazoltatni. A befogadók rendőrségi zaklatásnak, különféle retorzióknak voltak kitéve, de ennek ellenére nyugodtan elmondhatom, hogy egészen kiválóan és zökkenőmentesen működött a mechanizmus. Tetézte a kilátástalan helyzetet a katasztrofális élelmiszerhiány, miközben a román kormány a legelképesztőbb intézkedésekkel, falukorszerűsítési elképzelésekkel próbálta sovíniszta politikáját sikeressé tenni.

Szentpétery Tibor akkor határozta el, hogy szisztematikusan lefényképezni a szászöldi erődtplomokat, amikor Romániában meghirdették a közkeletűen falurombolásnak nevezett településrendezési programot. Hogy ez pontosan mit jelentett, s milyen hazai reakciója volt, álljon itt néhány adat, csupán azért, hogy világosan lássuk, hogy mi volt az a politikai háttér, amely döntő befolyással bírt Szentpétery Tibor példamutató, áldozatkész vállalkozására. 1988. április 29-én Nicolae Ceaușescu bejelentette a román településszerkezet átalakításának programját. E megalomán terv szerint 2000-ig közel kétezer falut kell felszámolni. A falvakat fejlesztendő, megmaradó és felszámolandó kategóriákba osztották. Bár a program nem tartalmazott pontos számokat, körülbelül 3500–7000 között határozta meg a korszerűsítés által érintett települések számát. Ez az eszelős terv mind az erdélyi magyar, szász és román falvak etnikai egységének teljes átrendezését, illetve végső megszüntetését jelentette volna.

A falurombolás ellen világszerte tiltakoztak, s nemzetközi mozgalom indult a romániai falvak védelmében. Budapesten 1988. június 27-én a Hősök terén mintegy nyolcvanezren tüntetnek ellene. Másnap Romániában – válaszul a „településrendezés” el-

leni magyar tiltakozásra – bezárták a kolozsvári magyar főkonzulátust, a Román Kommunista Párt Központi Bizottságának határozata szerint azért, mert „Magyarországon újabb nacionalista és szocialistaelenes megnyilvánulások zajlottak hivatalos jóváhagyással.” 1988. július 2-án Grósz Károly az MSZMP főtitkára, miniszterelnök kijelentette, hogy változatlanul kész eleget tenni a kormányfőként kapott bukaresti meghívásnak, hogy közvetlen párbeszédet folytasson a településrendezési tervek által kiélezett ellentétekről. Hangsúlyozza: Magyarország ezután sem kívánja felülvizsgálni a II. világháború utáni határokat, és a nézeteltérések feloldására sem akar igénybe venni semmilyen nemzetközi szervezetet, de az enyhülést akadályozná, ha Közép-Európában tartósan megromlana a viszony a két szomszédos ország között. 1988. augusztus 28-án Aradon a magyar román csúcstalálkozóon Grósz és Ceaușescu szakértők bevonása nélkül négyszemközt tárgyalt. A találkozót, melyet akkor és azóta is súlyos kudarcnak tartanak a politikai elemzők, egyértelműen jelezte, hogy a romániai falurombolás tervének ügyében tényleges tárgyalásra nincs lehetőség. A végveszélybe került kulturális örökség megmentésére tehát semmi, illetve csak igen csekély lehetőség kínálkozott. Az értékmérés szinte egyetlen lehetséges módjává a fényképezés, az archiválás vált, hogy a következő generációk legalább képen láthassák azt, amitől megfosztotta őket egy esztelen politika.

Szentpétery Tibor tehát nem hivatalos megbízásból, nem pénzért, nem személyes dicsőségért, „pusztán” a figyelemfelkeltés, a megmentés szándékával kezdte meg felderítő útjait, abban a reményben, hogy talán akad egyszer egy kiadó Magyarországon, mely közli majd képeit, s ország világ

elé tárja annak a régióknak a felbecsülhetetlen építészeti értékeit, mely a tervezett településrendezés, illetve a már korábban megindult legalizált emberkereskedelem folytán fokozatosan elnéptelenedett. A Német Szövetségi Köztársaság a Romániával kötött egyezség értelmében ugyanis a szó legszorosabb értelmében meg-, egész pontosan kivásárolta a szászokat harmincezer márkát fizetve fejenként. Magam is találkoztam 1984-ben Kolozsvárott egy éppen Németországba induló, a hazáját kényszerből elhagyó családdal. Ne szépítsük a dolgot! Egy genocídium zajlott szemünk láttára Európa szívében, egy ostoba, embertelen döntés következtében, melyet mindenki döbbenet és teljesen tehetetlenül nézett, akárcsak az 1990-es években az ugyancsak a közvetlen szomszédunkban zajló dél-szláv népirtást. A statisztikai adatok szerint 1910-ben 250 000 volt az erdélyi szászok létszáma, 2004-re már csak 15 000, és számuk jelenleg is rohamosan csökken. Az otthon maradtak átlagéletkora 69 év körül mozog. Egy olyan nemzet több évszázados öröksége, hagyatéka vált egyik napról a másikra gazdátlanná, s került ebek harmincadjára ily módon, mely XII. századi betelepítése óta az erdélyi társadalom egyik legmegbecsültebb, legszorgalmasabb közösségét alkotta. Szentpétery Tibor fényképfelvételeit éppen emiatt haditudósítással érnek fel, jóllehet békés, idilli tájakat, épségben álló és használt templomokat ábrázolnak. Vihar előtti csönd azonban ez, mely ki tudja, hogy mikor fog kitörni. Haditudósítások tehát fényképei, éppen úgy, mint azok a páratlan felvételei, melyeket a II. világháború egyik legborzasztóbb katalizmájában, a Don kanyarban, vagy 1956-ban Budapest utcáin örökített meg. Hogy vállalkozása milyen óriási horderejű tettek számított, csak az tudja igazán értékel-

ni és megbecsülni, aki személyesen is meg tapasztalta Ceaușescu sötét diktatúráját.

Időközben a kötet munkálatai folyamatosan haladtak, s a témában elmélyedve engem is egyre jobban kezdtek érdekelni a szász erődtplomok építészeti sajátosságai. Először sehogyan sem akartam elhinni, hogy abból a kásahegyből, amit összegyűjtöttem, hamarosan egy könyv születik, de amikor egyre jobban kialakult a formája, megszilárdult a szerkezete, amikor már túl voltam az első korrektúrákon, s már a betördelt szöveget is elolvashattam, egyre jobban belelkedtem, és kétségtelenül az a jóleső érzés is elhatalmasodott rajtam, hogy ez lesz az első könyvem! A kötetet az *Officina Nova Kiadó* jóvoltából hamarosan németül is megjelentették *Gottes feste Burgen* címmel. Megjelenése után hetekig, hónapokig izgatott voltam, vajon mit szólnak majd hozzá a kollégák, lesz-e valamilyen szakmai visszhangja? Az aggodalmam nem volt teljesen alaptalan, mert pontosan tisztában voltam hiányosságaival. A rövid határidőből adódó felületességgel, az autopszia hiányából, illetve a régebbi szakirodalom nyomán berögzült időrendi vagy tárgyi tévedésekkel. Hiszen nem láttam ezeket a templomokat személyesen, s pusztán fénykép alapján, nem lehet, mert egyszerűen lehetetlen korrekt leírásokat adni. „Amiről az ember ír, azt legalább látni kell” mondta a nyolcvan éves Entz Géza, akinek száz éves születésnapjára a jövő héten, április 24-én emlékezünk a Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat emlékülésén. (Lővei Pál születésnapján beszélgetése a 80 éves Entz Gézával. (Tudósportré). Új Művészet [1993/3.] 74–75.) Tökéletesen igaza volt. A könyvet, s ez egyértelműen Szentpétery Tibor érdeme, azonban megdicsérték és a téma avatott kutatójától, Gustav Gündischtlől egy recenzió is született róla a patinás *Zeitschrift*

für Siebenbürgische Landeskunde-ban (15. 1992/1. 104.) Az albumot gyorsan szétkapkodták, s ma már antikváriumi könyvritkaságnak számít. Bár gáláns módon én is kaptam negyven tiszteletpéldányt, egyetlen egy sem maradt belőle. Minden szerénytelenség nélkül elmondhatom azt is, hogy a könyv határozottan mintaképpé vált a később egyre másra kiadott, összehasonlíthatatlanul kedvezőbb körülmények között született újabb és újabb Erdélyt bemutató albumokhoz (Thaler Tamás – Zsidi Vilmos: Szász erődtplomok Erdélyben. Barangolások Királyföldön és Barcaságban. Budapest, Anno kiadó, 2006), képeslap sorozatokhoz. Alighanem azért hathatott inspirálóan, mert Tibor bácsi mindent föltérképezett. A települést, az utcákat éppen úgy, mint az erődtplomok egyes részleteit, melyek a legszigorúbb műemléki topográfiai kritériumokat is megállják. Megtaláljuk felvételei között a templomok fő- és hátsó- és oldal- homlokzatait. Bemutatta a hajó építészeti részleteit berendezéseivel együtt, külön kiemelve az oltárokat, s ha engedték fényképezni, az egyházi felszerelési tárgyakat, a klenódiумokat is. Mint a szakmai visszajelzések egyértelműen jelzik, hatott a hamarosan meginduló fölmérésekre, tanulmányokra, doktori disszertációkra. Értékmentő, figyelemfelkeltő szándéka tehát nem volt hiábavaló. Egyértelműen kiderült – részben ebből az albumból is –, hogy lenne még mit kutatni a szászok monumentális építészeti örökségében. Szentpétery Tibor magányos, heroikus vállalkozást a megváltozott politikai viszonyoknak köszönhetően hamarosan intézményi háttérrel is megtámogatott erdélyi műemlékfeldmérő munkák sorozata követte. Legnagyobb hozadéka kétségtelenül az az 1992-es nemzetközi egyezmény volt, mely az ICOMOS Német Nemzeti Bizottsága

és a Román Műemlékvédelmi Bizottsága között jött létre az erdélyi szász kulturális örökség dokumentálására a német kormány támogatásával. Rendszeressé vált az együttműködés a határon túli kollégákkal, számos konferenciát, előadásorozatot, kirándulást szerveztek. Megindult a falképek és templomi faberendezések inventarizációja Lángi József és Mihály Ferenc közreműködésével, a Teleki László Alapítvány segítségével megkezdődhetett egyes, különös veszélynek kitett, leromlott állapotú épületek helyreállítása. 1997-ben a Budapesti Műszaki Egyetem Építészettörténeti és Műemléki Tanszékén megkezdődött a *Pusztuló építészeti örökség* program, alighanem az 1940-es években, a Rados Jenő által vezetett nyári szünidei fölmérések nyomán. 1998-tól a Nemzeti Örökség Program keretében végzik a szakemberek kisebb-nagyobb zökkenővel a határon túli értékek mentését. A fölmérés egyik fő területe éppen a Szászföld, ahol a helyzet a fölvázolt okok miatt talán a legkatasztrofálisabb. Elnéptelenedett üres falvak, hívők nélkül maradt, gazdátlan, fosztogatásoknak kitett, nemegyszer ortodoxizált templomok, idegen, a szászok kulturális hagyatékával mit sem törődő idegen etnikumok fogadják az arra látogatót.

A helyzet kilencvenes évek végére, mint ezt például a rádosi (Roadeș, Radenthal) templomból ellopott és átcsempesztett XVI. századi szárnyasoltár esete is mutatja, egyre tarthatatlanabbá vált. A művészettörténeti irodalomban gyakorta szereplő oltárt előbb Nyugat-Európa országaiban, majd Magyarországon, egy jó nevű hazai műkereskedőn keresztül sikerült volna értékesíteni. Talán a sors keze működött közre abban, hogy véletlenül éppen akkor segédkeztem neki ott-honi raktárában a soron következő árveréshez, amikor megállt a ház előtt egy rozoga

Barkas, határozottan gyanús küllemű emberekkel. Legnagyobb megdöbbenésemre az egyik szállító egy Evangélista Szent János olajban főzését ábrázoló középkori fatáblát csomagolt ki. A kép számomra határozottan ismerősnek tűnt. Hazatérve azonnal utánanézttem az otthon fellelhető szakirodalomban és természetesen *Az Ottól a Kükiüllőig* albumban is. Szerencsére Szentpétery Tibor is megörökítette az oltárt, s ennek alapján teljesen egyértelműen azonosítani lehetett a rádos evangélikus templom oltárával. Este felhívtam a műkereskedőt, hogy talán mégsem kellene aukcionálni! Ezt követően felgyorsultak az események, s a hathatós rendőri intézkedések nyomán az oltár rövid időn belül visszakerülhetett Erdélybe.

Szentpétery Tibor a szász templomokról készített fényképeit mintegy belső megérintéstől vezérelve, akárcsak korábbi, sorsfordító történelmi idők dokumentáló felvételeit, éppen időben, a legeslegutolsó pillanatban készítette, akárcsak 1918 előtt Divald Kornél (1872–1931), aki a felvidéki vármegyéket járta, hiszen utazásait követően már soha nem nyílt lehetőség annak a teljességnek a megörökítésére, amelyet ő még viszonylag épségben láthatott. Talán nem egészen véletlen az sem, hogy az interneten jelenleg 976 hivatkozás kereshető rá.

Mint e visszaemlékezés elején említettem, minden feladatból lehet valami hasznosat tanulni. Bevallom, hogy én nagyon sokat tanultam ebből a munkából, s számos megszívlelendő tanulsággal is szolgált a továbbiakban számomra. Biztos, hogy ma már nem vállalnék el olyan fölkerést, amikor nem vagy alig tudok valamit a témáról, de az se fordulhatna elő, hogy ne konzultáljak a társszerzővel. Visszatekintve azonban mégsem bántam meg, hogy huszonhárom évvel ezelőtt belefogtam, mert minden, kizárólag nekem tudható hibája ellenére hasz-

nosnak bizonyult számomra ez a feladat. Az albumnak tudományos pályámra nézve is pozitív következményei lettek. Megjelenése után néhány egy-két évvel ugyanis sorban kaptam a hasonló jellegű megbízásokat (*Kárpátalja műemlékei, Magyar kódex, Katolikus templomok Magyarországon*). 1994-ben a *Tájak – Korok – Múzeumok Egyesület* vezetője, néhai Éri István (1929–2009) kért fel Sarudi Sebestyén Józseffel együtt, hogy rendezzük sajtó alá egy erdélyi kolléga, Gyöngyössi János a székelyföldi vártemplomokról írt kéziratát. 2005 telén fölkeresett egy megszállott fotográfus, számtalan CD és könyv kiadója, Thaler Tamás. Olvasta *Az Ottól a Kükiüllőig* könyvet, s elhatározta, hogy ő is megjelentett egy hasonló témájú albumot a *Barangolások a Kárpát-medencében* sorozata keretében, mely 2006-ban meg is jelen *Szász erődtemplomok Erdélyben* címmel. A beszélgetésből egy tartós munkakapcsolat alakult ki. Első közös könyvünk *Középkori templomaink a Bórszönytől a Zemplénig* 2007-ben jelent meg. A második 2009-ben *Középkori Templomok a Felső-Tisza vidékén* címmel. Egy harmadik még kiadásra vár (*Falképlegendárium*). 2009 szeptemberében a Néprajzi Múzeum, részben szász földi templomokat bemutató kamarakiállítás (rendezte Tasnádi Zsuzsanna) tudományos megnyitójára kértek fel. A tárlatról kiadott kötetet éppen az emlékülés előtt egy nappal kaptam meg. Nincsenek véletlenek! Egészen biztos vagyok benne, hogy az újabb és újabb feladatok nem jöhettek volna létre a szász erődtemplom kötet nélkül. Szentpétery Tibor, még ha nem is tudott róla, láthatatlan jötevőként tovább egyengette, egyengeti pályámat, s most már egészen bizonyos vagyok benne, hogy azt szeretné, hogy soha ne hagyjam abba a Kárpát-medence műemlékeivel való intenzív foglalatalkodást.

Jakobovits Miklós festőművész

2013. december 16-án 19 órai kezdettel Jakobovits Miklós, örmény származású festőművészre emlékeztek a Budapest V., Semmelweis u. 17. szám alatti Örmény Kulturális és Dokumentációs Központban, aki egy esztendője, ezen a napon hunyt el. Először a barát és művésztárs, Jovián György festőművész osztotta meg gondolatait a jelenlévőkkel, majd a művész munkásságáról, életszemléletéről gondolatokat olvasott fel Flórián Antal színművész, a régi jó barát.

Jankovics Marcell alkotóművészete Magyar Örökség

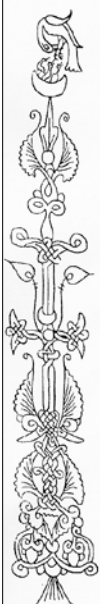
A Magyar Tudományos Akadémián 2013. december 21-én került sor a Magyar Örökség díjátadó ünnepségre, amelyen **Jankovics Marcell alkotóművészete** Magyar Örökség-díjat kapott, nevét az Aranykönyvbe bejegyezték. A magyarörmény közösség szívből gratulál a díjazottnak.

A laudátor *Orosz István* grafikusművész rövidített méltatását az alábbiakban közöljük:

– Na és melyik Jankovicsról? – kérdezte állítólag az egyszerű diák, amikor felszólított. Csodálkozunk-e rajta? Bizonyára sokan vannak kívülről is széles e hazában, akik szerint több Jankovics Marcell nevű csillag is világlík kultúránk egén. Vannak, akik tudnak az animátorról, az első egész estés rajzjátékfilm, a János vitéz Kossuth-díjas rendezőjéről, és már többször is látták a „legek moziját”, a nemrég bemutatott filmkolosszust, az Ember tragédiáját; vannak, akik ismerik Jankovicsot, a művelődéstörténészt és néprajztudóst, aki oly magától értetődő könnyedséggel beszél a mítoszok, a népmesék és a csillagos égbolt kapcsolatáról, hogy azonnal megértjük, mi több, el is hisszük, amit mond; mások grafikusként, könyvillusztrátorként ismerik, galériák kiállító művészeként, és olyanok is akadnak, akik számon tartják, hogy valaha kultúrpolitikusként, a Duna TV egyik alapítójaként és a Nemzeti Kulturális Alap elnökeként próbálta segíteni a rendszert váltó közművelődést. Persze azok, akik vették a fáradságot, hogy belekóstoljanak az életműbe (a teljes megismerés ugyanis eleve reménytelen, sőt „sziszifuszi” munka lenne - figyelmeztet kedves szarkazmussal már a legelső remekmű, egy melleleg Oscarra is nominált film címe), szóval a kószolgtatók számára is hamar kiderül, hogy a sok Jankovics igencsak jól ismeri egymást. Filmrendezőként a történelem- és a néprajztudomány tapasztalatait hasznosítja, mondhatnánk, azokkal „kapcsol be” (a „kikapcsolódás” édes, együgyű divatját sosem vállalta), a képzőművész Jankovics állóképei magától értődő természetességgel őrzik a snittek lendületét, az animált filmkockák dinamizmusát, az író Jankovics könnyed és olvasmányos mondatfűzése mögött Jankovicsnak, a filmdramaturgnak sok órányi filmen és száznál is több forgatókönyvön iskolázott professzionalizmusa sejlik elő; és ha a kulturális szaktanácsadók hivatalnokaként a gyakorló művészeket vagy tudósokat kell képviselnie, hát az igazán nem eshet nehezére, hiszen maga is az: művész és tudós. E méltatás szerkesztője, Jankovics sok évtizedes pályatársa, amikor felkérték, hogy a Magyar Örökség-díj alkalmából laudációt írjon, annak az imént idézett egyszerű diáknak a naivitásával kérdezett vissza: miért, még nem kapta meg? Aztán tudatlanságát elszégyellve, nevetve tette hozzá: hogyhogy, az egyik Jankovics sem?

„Emlékek nélkül,
népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális
Egyesület
hálája és elismerése jeléül

Szongott Kristóf-díjat
adományoz

Dr. Kovács Bálint
történész, hittanár, jogász, armenológusnak,
aki elévülhetetlen érdemeket szerzett

a Kárpát-medencei örménység kultúrtörténetének feltárása, tárgyi emlékeinek felkutatása, megőrzése, bemutatása terén – különösen az erdélyi örmény katolikus egyházi könyvtárak és levéltárak anyagának feldolgozása területén, valamint a *Távol az Araráttól – örmény kultúra a Kárpát-medencében* c. nemzetközi kiállítás kurátoraként, a nemzetközi konferencia tudományos titkáráként, a kiállítás katalógus szerkesztőjeként – a hazai örménység, különösen a magyar anyanyelvű erdélyi örménység kultúrájának megmaradása, terjesztése, az őseink által kivívott közmegebecsülés megóvása érdekében.

Budapest, 2013. december 19.

dr. Issekutz Sarolta
az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
elnöke

Dr. Pál Emese
művészettörténész,
kulturális
örökségvédőnek,
aki elévülhetetlen
érdemeket szerzett

a Kárpát-medencei örménység kultúrtörténetének feltárása, tárgyi emlékeinek felkutatása, megőrzése, bemutatása terén – különösen a szamosújvári örmény katolikus gyűjtemény leltározása, rendszerezése, katalógus elkészítése, valamint a *Távol az Araráttól – örmény kultúra a Kárpát-medencében* c. nemzetközi kiállítás kurátoraként, a kiállítás katalógus szerkesztőjeként – a hazai örménység, különösen a magyar anyanyelvű erdélyi örménység kultúrájának megmaradása, terjesztése, az őseink által kivívott közmegebecsülés megóvása érdekében.

Felhívás

A tavaly és idén megjelent 2 kötetes lexikonszerű mű feldolgozta 78 magyarörmény képző- és iparművész, művészettörténész munkásságát, bemutatva néhány alkotásaikat is. Ezzel sokat tettünk az erdélyi magyarörmények magyar kultúrába beágyazott művészetének megismertetéséért. Azóta már bővült a kör, várunk további művészek jelentkezését, bejelentését.

Ezen sorozatba illően szeretnénk csokorba gyűjteni és megjelentetni az irodalom területén ismertté vált magyarörmény írókat, költőket, irodalomtörténészeket is. Ugyancsak megkezdjük a *színészek, filmszínészek, előadóművészek* lexikonjához is a gyűjtést.

Kérjük minden kedves Olvasónkat, hogy segítsenek minél több örmény gyökerű művészt felkutatni, örmény gyökereiket megismertetni! Ezzel tudjuk biztosítani azt, hogy a magyarörmény gyökerűek művészetét, mint a magyar kultúra részét, megismerje és megőrizze a jövőnek nemcsak az örmény közösség, hanem a magyar művelődéstörténet is.

Erdélyi Örmény Gyökerek Kiadó (magyar.ormeny@t-online.hu)

Egyházi hírlevél

Kedves Testvérek!

Kicsit megkésve, mégis nagy szeretettel kívánok áldott karácsonyt, szép további ünneplést! Ugyancsak kívánok áldásokban gazdag új évet!

December 29-én a Szent családot ünnepeltük a 16.30-kor kezdődő Szentmisén.

Január 5-én, vasárnap Vízkeresztet ünnepeljük. Sajnos *Avedik atya* lemondta részvételét, ígérete szerint február 2-án jön misézni. Ettől függetlenül szentmisével ünnepeljük vízkereszt ünnepét 16.30-kor.

Szeretném megköszönni az elmúlt évben kapott támogatást, és kérem, a következő évben is támogassák lelkesységünk működését!

Ákos atya

Ünnepeljük Gyertyaszentelő Boldogasszonyt Avedik atyával

2014. február 2-án ismét Budapestre jön *Avedik Hovanessian* atya Bejrutból, és ünnepélyes örménynyelvű szentmisét mutat be az Orlay utcai örmény katolikus templomban. A szentmisén közreműködik az *INPERATRIX énekegyüttes*.

Avedik atya azért vállalja a hosszú és fárasztó utazást, hogy hozzájáruljon a Lelkeség hitéletének fellendítéséhez.

Híveink minél nagyobb számú megjelenésükkel tudják támogatni a közösség és a hitéleti megújulást.

(a gondnokság)

Zeneagapé 2014-ben, az Örmény Katolikus Plébánián

Az 5. évet kezdte meg a zeneagapé 2013. december 22-én, amelyen *Szongoth Gábor* és *Heim Pál* a Blue Christmas közismert karácsonyi dal 15 változatát játszotta le CD-ről, illetve DVD-ről.

A következő zeneagapé február 2-án, vasárnap lesz a mise után. *Szilvay Ingrid* zongoraművész fogja felavatni a plébánia remek új zongoráját. (A régit Avanesian Alex és társai kérték kölcsön a Deák Ferenc u-i Örmény Kulturális Központ avatójára még 1996-ban, amit aztán nem voltak hajlandók visszaadni az Örmény Katolikus Plébániának.)

A 2014-es év második zeneagapéja március 2-án lesz, amikor *Vörösváry Márton* ifjú konzervatóriumi hallgató fog – az eddigi hegedű koncertek után – zongorán és hegedűn rövid előadást adni.

Március 30-án is lesz Zeneagapé, ekkor – várhatóan – *Mártonffy Miklós* előadóművész fog zongorázni és énekelni.

Szongoth Gábor

Helyreigazítás

„A lap 2013. decemberi számában, Béres L. Attila kettős könyvbemutatóról írott, remek beszámolójába egy véletlen hiba lopakodott be. Dédanyámat (azaz Dávid Katalin művészettörténész és Dávid Antal Iván író nagyanyját) **Erzsébetvárosi Csiky Idának** hívták, nem pedig Lillának, mint a 15. oldalon elírásaként szerepel.

Köszönettel Dávid Csaba”

Kegyeleti barangolás Isonzó, Doberdó, Júliai-Alpok, Karszt-hegység és a Trieszti-öböl vidékein

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület programajánlata 2014

Ars Poetica: Szabó Dezső jelmondatával, hogy „minden magyar felelős minden magyarért” az emlékezésben, a jelenben és a jövőre nézve, bejárjuk a doberdói, isonzói I. világháborús csatateret, leróva kegyeletünket az elesett hősök előtt, hogy áldozatuk történelmi tanulságait továbbadhassuk utódainknak.

Útvonal: Budapest – Siófok – Tornyiszentmiklós – Bántornya – Lendva – Maribor – Cilli – Ljubljana – Nova-Gorica – Kanal – Bovec – Trenta – Soča – Nova-Gorica – Tolmin – Javorca – Kobarid-Nova-Gorica – Doberdo del Lago – San Martino del Carso – Visintini – Redipuglia – Fogliano-Gorizia – Nova Gorica-Duino – Skocjan– Gorjansko – Predjama –Lendva – Tornyiszentmiklós – Siófok – Budapest

Időtartam: 6 nap (2014. 07. 27.–08. 01.)
Autóbuszos útvonalhossz: kb. 1900 km
Ellátás: Félpanziós (reggeli, estebéd)
Szállás és ellátás: az 1.,2.,3.,4. és 5. napon Nova-Goricában, hostelben (2 ágyas fürdő-fülkés szobák)
Szükséges felszerelés: könnyű túraruházat, sportcipő, fűrdőruha, fűrdőpapucs (kavicsos tengerpartra)

Főbb események:

Kegyeleti tiszteletadás a hősi emlékművek-nél és jelképes koszorúzás az Isonzón

A doberdói harcok Magyar emlékkápol-nája Visintinin

Osztrák-Magyar Monarchia isonzói ha-dikápolnája Javorcán

Nagyváradi 4. sz. honvéd gyalogezred gúlája San Martino del Carso

Kavernák, földalatti ágyúállások, lövész-árkok Monte San Michelen a világháború Golgotáján

Predil-hágó középkori védőbástyája, a Kluze erőd

Magyar hősi halottak temetője Solkanban és Gorjanskoban; Osztrák-ma-gyar katonai temető Foglianoban

Monumentális olasz katonai temető Redipuglián

Az I. világháború kitüntetett em-lékmúzeuma a szlovéniai Kobaridban (Caporetto)

A Nagy Háború (Grande Guerra) em-lékmúzeuma az olaszországi Goriziában Duinoi kastély a Trieszti öbölben, ahonnan Ferenc Ferdinánd elindult Sza-rajevóba

Napóleon híd és túra a Kozjak vízesés-hez Kobaridban

A legnyugatibb Szent László legendá-rium falképei Bántornyán a Szűz Mária templomban

Városnézés:

Ljubljában (vár, városháza, Szent Mik-lós székesegyház, Hármashíd, Sárkányos híd, óváros)

Goriziában (vár, fő tér, Szent Ignác temp-lom)

Lendván (Makovecz Imre tervezte kul-túrpalota, Szent Katalin templom, Bánffy várkastély)

Júliai-Alpok panorámaútja a Predil-hágón

Julius Kugy a Júliai-Alpok apostolának emlékműve és könnyű túra a Mlinarica szurdokba

Szlovénia legnagyobb (106 m) vízesése a Boka-völgyében

Karszt hegység monumentális barlang-rendszere Skocjanban (San Canziano) a Reka folyó földalatti járatával

Lueger Erasmus romantikus rablólovag-vára a Predjama barlang bejáratában

Fürdés az Adriában

Cuk család borháza a lendvai szőlőhe-gyzen és borkóstolóval egybekötött szeretet-vendégség

Részletes program:

1. nap: Indulás Budapestről reggel 6 óra-kor (Batthyány tér felső rkp.)

Határátkelő: Tornyiszentmiklós

Látnivalók: Bántornya (Boldogasz-zony búcsújáráhely, Aquila János által festett Szent László legendárium falké-

pei), Ljubljana (városközpont – szabad program)

2. nap: Látnivalók: Isonzó-völgye, Bo-ka-vízesés (félórás gyalogtúra), Bovec Kluze-erőd, Predil-hágó, Isonzó (Soča) forrásvidéke, Julius Kugy emlékműve, Mlinarica-szurdok (félórás gyalogtúra)

3. nap: Látnivalók: Tolmin (Monarchia hőseinek Szentlélek kápolnája Javorcán – különbusszal és kb. félórás gyalogút), Kobarid (Szlovén I. világháborús múzeum, Napóleon híd, 1 órás túra a Kozjak vízesés-hez), Solkan (katonai temető)

4. nap: Látnivalók: Monte San Michele (I. világháborús hadszíntér), San Martino del Carso (Honvéd emlékmű), Visintini (Magyar kápolna), Doberdo del Lago, Redipuglia (Olasz katonai temető), Fogliano (Osztrák-magyar katonai temető), Gorizia (Olasz I. világháborús múzeum, várlátogatás, városnézés – szabad program)

5. nap: Látnivalók: Duino (történelmi kas-tély, fürdés az Adriai tengerben), Gorjansko (Magyar katonai temető), Skočjani jama – világörökség (1,5 órás barlangjárás)

6. nap: Látnivalók: Predjama lovagvár előtt fotószünet, Lendva (városközpont, borkóstoló Cuk Lajos pincészetében)

Határátkelő: Tornyiszentmiklós

Érkezés: Budapestre 21 óra körül

Részvételi díj: 250 € / fő, ifjúsági ked-vezmény 18 év alatt 50 € / fő

Az összeg tartalmazza a vezetés, félpan-zió, szállás, belépők, javorcai különbusz és a borkóstoló árát, kivéve a busz költséget.

Buszköltség, ami a foglalót is jelenti 20 e Ft/fő, minimum 35 résztvevő esetén.

A bejárt helyek hangulatát tájba illő ze-nével, felolvasásokkal és Somogyváry Gyula, Keresztury Dezső, Ernest Heming-way, Giuseppe Ungaretti, France Preseren műveivel idézzük fel.

Karácsonyi Zeneagapé

December 22-én a Szentmise után Zeneagapé volt az Orlay utcai Örmény Katolikus Plébánián. Immár hagyományosan (ötödik alkalommal) Szongoth Gábor tartott karácsonyi CD bemutatót. Idén a Blue Christmas volt a műsoron, 15 változatban, 15 különböző előadót megszólaltatva. A karácsonyi dal 1949-ben született meg, Ernest Tubb country énekes adta először elő. A lemezbemutatót időrendben követték egymást az előadók (Elvis Presley, Beach Boys, Johnny Cash, Jim Reeves, majd az újabbak Shakin Stevens, Bon Jovi és a legújabbak Michael Bublé, majd Andrea Bocelli). Az est különlegessége volt, hogy most először lehetőség nyílt videó clippek bemutatására is, ami még élvezhetőbbé tette a gyönyörű zenét. Az újabb felvételek már a kivetítőn is követhetőek voltak, kitűnő minőségben. Mindezt az tette lehetővé, hogy a Plébánia – pályázati pénzből (hála Zakariás A. Diránnak) – korszerű hangosító és vetítő berendezést vásárolhatott, amelyet Heim Pál állított üzembe, sőt a multimédiás előadást is Ő szerkesztette. Köszönet érte mindkettőjüknek. Kár, hogy csak 25-en voltunk, lehetünk volna többen is. Talán majd jövőre...

Szongoth Gábor

Szentpéteri József Ötvös Iparművészeti Stúdió

Helyszín: a XI. Bp. **Gazdagrét-Csikihegyek Általános Iskola**
fsz. technika terme. 1118. Bp. Csiki-hegyek u.13-15.

Időpont: 2013. **október 7-től** hétfőnként **16 órától 18 óráig** **gyermek** alkotóműhely,
18 órától 20 óráig **felnőtt** stúdiófoglalkozás.

Részvétel: anyagköltség, támogatásoktól függően változhat.
4000Ft/hó gyermekeknek, **5000Ft/hó** felnőtteknek Testvérkedvezmény!

Lehetőséget nyújtunk az **ötvös** kézműves technikák, mint **ékszerkészítés**, vörösréz és sárgarézlemez **domborítás**, **forrasztás**, **öltözködés-kiegészítők** készítésére, **tűzzománcozás**, **huzaltechnikák**, **kőfogalás** megismerésére és kipróbálására.

Szentpéteri alkotóműhelyünkben igazi **egyedi** alkotások születnek, melyeket kiállítunk **kiállításainkon**, kiegészítik **játszóházaink**, táboraink.

Az elkészített tárgyak a **tanulók tulajdonát** képezik.

Igény szerint különböző művészeti szakiskolákra **felkészítő tanfolyamot** indítunk.

Mindenkiben ott az alkotó ember, mi ezt igyekszünk felfedezni és kibontakoztatni.

Jelentkezés: **Borosnyay Klára** ötvösművésznél

T.: 06 20 534 1563 borosnyay.klara@szeptpeteri-studio.hu www.szeptpeteri-studio.hu

Felhívás

Az Erdélyi Magyarörmények Szövetsége (EMÖSZ) elkezdi az Erdélyben élő és innen elszármazott örmények helyzetének szakszerű feltérképezését és feldolgozását. A felmérés célja az örmény identitás, az érdeklődési körök és igények felkutatása a jövő építése céljából, a történelmi és családfakutatások segítése.

A szokásos papír formában eljuttatott kérdőív mellett (amit szándékunkban van mindenkihez eljuttatni) a felmérést nagyban megkönnyíti az elektronikus változat, amelyet a következő adatlapon lehet elérni:

facebook.com/emosz2013, vagy egyszerűen a saját Facebook oldalon az Erdélyi Magyarörmények Szövetsége-re való rákeresés útján.

dr. Puskás Attila elnök, EMÖSZ

1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1%

Közeledik az adóbevallás ideje... A törvény szerint személyi jövedelemadónk (kétszer) egy százalékát erre jogosult, bejegyzett egyházaknak, közintézményeknek, civil szervezeteknek, egyesületeknek ajánlhatjuk.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület jogosult arra, hogy személyi jövedelem-adónk 1 %-át az EÖGYKE-nek ajánlhassuk.

Tizennyolcadik éve működő Egyesületünknek így lehetősége nyílik arra, hogy működése anyagi nehézségeit részben megoldja. Meggyőződésünk, hogy az EÖGYKE kezdetől fogva nyitott könyvként működik, hiszen minden lépésünkről rendszeresen beszámolunk az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek hasábjain.

Akik részt vesznek programjainkon, meggyőződhetek arról, hogy a tagdíjat, adományokat, a pályázatok során elért támogatásokat kizárólag kulturális és hitéleti identitás-örzésünkre, hagyományaink ápolására, a magyarörmény társasági élet, a közösség megteremtésére, jobbítására fordítjuk. Kérjük, hogy jövedelemadója bevallásakor gondoljon Kulturális Egyesületünkre – ezáltal önmagára is. Hiszen azért dolgozunk, hogy magyarörmény közösségünk céljait megvalósítsa, örmény gyökereink tárgyi és szellemi kultúráját megőrizze, átadja gyermekeinknek, unokáinknak – az utókornak. Tartozunk ezzel tehetséges, tisztességes és jó magyarrá vált őseinknek, tehát önmagunknak is.

Nem kell mást tennie, mint a jövedelemadó bevalláskor az APEH által rendszeresített bevallási nyomtatványon nyilatkozatot tegyen szervezetünkre.

A kedvezményezett adószáma:

18085590-1-41

A kedvezményezett neve:

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Egyúttal kérjük és javasoljuk, hogy a másik egy százalékkal támogassa a **Magyar Katolikus Egyházat, amelynek technikai száma 0011**, amelynek részegyháza a magyarhoni, történelmi örménység Örmény Szerartású Római Katolikus Egyháza.

Templomunknak, amelyet évtizedeken át Kádár Dániel apátplébános vezetett, nincs önálló technikai száma! Köszönjük, hogy gondol ránk.

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Szent karácsony ünnepén átadott Szongott Kristóf-díj két boldog tulajdonosa, dr. Kovács Bálint és dr. Pál Emese (Cikkünk a 2-8. oldalon)

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományok az egyesület bankszámlájára befizethetők.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az **Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye:** 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest, Pf. 70. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat

(1054 Budapest, Akadémia u. 1. II. emelet 280, telefon: 332-1791)
(felfogadás: hétfőn 16.30–18.30 óráig, fovarosiormeny@gmail.com)

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Kolozsvár),
Dr. Puskás Attila (Marosvásárhely)

Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Lapzárta: minden hónap harmadik csütörtökét követő hétfő!

Tördelés: Szakmány György

Nyomdai munkák: Pannónia Nyomda Kft.